ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Η

ΚΕ' ΜΑΡΤΙΟΥ

1874

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ

12 — ΟΔΟΣ ΜΟΥΣΩΝ — 12

1874

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Η

ΚΕ' ΜΑΡΤΙΟΥ

1874

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ

12 — ΟΔΟΣ ΜΟΥΣΩΝ — 12

1874

Ο ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ἐψήφιζεν ἐν ἔτει 1872 μηνὸς μαρτίου 19ῃ, προτάσει τοῦ τακτικοῦ αὐτοῦ μέλους κ. Α. Ἰδρωμένου νὰ ἑορτάζῃ τὴν ἐθνικὴν ἑορτὴν τῆς ΚΕ′ μαρτίου κατ᾽ἔτος εἰς ἀνάμνησιν τῶν διὰ θυσιῶν καὶ κόπων παρασκευασάντων τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Ἤδη ἐν ἔτει 1871, ὅτε τὸ ἱερὸν σῶμα τοῦ πρωτομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε′ ἐκ Ῥωσσίας ἐρχόμενον ὑπεδέξατο ἡ Ἑλλάς, ἑώρταζε δημοτελῶς ὁ Σύλλογος τὴν πεντηκονταετηρίδα τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ λόγοι πανηγυρικοὶ καὶ ποιήσεις πατριωτικαὶ ἀντήχησαν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς αἰθούσης αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ὁρμηθεὶς καὶ δίκαιον καὶ σύμφωνον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἔκρινε κατ᾽ ἔτος νὰ τελῇ ἑορτὴν ἀναμιμνήσκουσαν ἡμῖν τὰς θυσίας τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ Συλλόγου ζωηρότερον προβάλλουσαν. Οὕτω κ᾽ ἐφέτος τὴν ἑσπέραν τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς ἡ αἴθουσα τοῦ Συλλόγου μυρτοστεφὴς καὶ τὰς εἰκόνας τῶν ἀειμνήστων ἀγωνιστῶν ἀνηρτημένας ἔχουσα πέριξ, διὰ σημαιῶν δὲ κεκοσμημένη, περιέλαβε πλῆθος ἄπειρον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐν συγκινήσει ἀκροώμενον τῶν κατωτέρω λόγων, οὓς χάριν τῶν ἔξω ὁμογενῶν καὶ εἰς ζωηροτέραν τῆς ἡμέρας ἀνάμνησιν ἐψηφίσατο ὁ Σύλλογος νὰ δημοσιεύσῃ ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει.

Πρῶτος ὡμίλησεν ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Λυκούδης ἐντολῇ τοῦ Συλλόγου τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας ποιήσας. Δεύτερος ἀπήγγειλεν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πρὸς τοῦτο ἐκλεχθεὶς ποίημα ὁ κ. Ἰωάννης Καμπούρογλους. Τρίτος δ' ἐξ εὐμενοῦς πρὸς τὸν Σύλλογον ἀγάπης ὁρμώμενος καὶ τὴν ἡμέραν τιμῶν ὁ κ. Ἀχιλλεὺς Παράσχος.

Ταῦτα δημοσιεύων σήμερον ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς εὐαγγελίζεται λαμπροτέραν ποτὲ τὴν μεγάλην ταύτην τοῦ γένους ἡμῶν ἑορτὴν καὶ εἰς τὰ μέλη αὐτοῦ τὰ προθύμως ἀναλαβόντα τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτοῖς ἐντολήν, τοῖς κκ. Ἐμμανουὴλ Λυκούδῃ, Ἰωάννῃ Καμπούρογλου καὶ Ἀχιλλεῖ Παράσχῳ ἀπονέμει τὰ δίκαια εὐχαριστήρια ἐνισχύων οὕτω πᾶσαν πατριώτιδα φωνὴν μέλλουσάν ποτε νὰ κηρύξῃ, ὅτι ἐφ' ὅσον ἦν δυνατὸν ὁ Σύλλογος προσήγγιζε πρὸς τὸν σκοπόν, ὃν ἐξ ἀρχῆς μετὰ τόλμης προέθετο.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 17 ἀπριλίου 1874

ΛΟΓΟΣ
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΛΥΚΟΥΔΗ

Κύριοι,

Περιβαλλόμενος τὴν ἔξοχον τιμήν, ὅπως, ἐν ὀνόματι τοῦ ἡμετέρου συλλόγου, προσθέσω τὴν ἀσθενῆ φωνήν μου εἰς τὸν Πανελλήνιον ὕμνον τῆς ἐνδόξου ἡμέρας τῆς ἐθνικῆς ἀναστάσεως, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διεῖδον τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης, ἣν ὅμως ἀπεδέχθην καθ' ὅσον θεωρῶ τὰς τοιαύτας τιμὰς καθήκοντα, ἅτινα οὐδενὶ ἐπιτρέπεται νὰ ἀποσείσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ. Ναί. Τὸ ἔργον εἶναι βαρὺ καὶ δυσχερὲς καὶ δυσκαταγώνιστον, οὐ μόνον λόγῳ τῆς ἀσθενείας τῶν ἐμῶν δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τοῦ ὑψίστου χαρακτῆρος τοῦ ἐθνικοῦ δράματος τοῦ 1821, λόγῳ τοῦ καταπληκτικοῦ τῆς πάλης ἐκείνης τῶν τιτάνων τῆς νέας Ἑλλάδος μεγαλείου, ἐξ οὗ αἰσθάνεταί τις τὴν καρδίαν πλημμυροῦσαν διὰ τῶν ἁγιωτέρων καὶ θειοτέρων αἰσθημάτων, πρὸς ὃ κλίνει γόνυ θαυμασμοῦ ὑπερτάτου, ἀλλ' ὅπερ ἀδυνατεῖ κατὰ βάθος ὡς διάνοια νὰ κατανοήσῃ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξύμνησις διαφεύγει τὴν δύναμιν τῆς γλώσσης αὐτοῦ· ὅπως οὐδείς ποτε κατώρθωσε πιστῶς καὶ ἐπιτυχῶς νὰ ἐξεικονίσῃ τὸ καταπληκτικὸν μεγαλεῖον τῆς πάλης τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, ὅταν ταῦτα ἀτίθασσα καὶ φρικαλέα συντρίβωνται κατ' ἀλλήλων ἐν πατάγῳ ὑπὸ τὸν δάκτυλον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐμβρόντητος καὶ κατάπληκτος ἵσταται πρὸ αὐτῶν, ἐνθουσιῶν, ἀποθαυμάζων, ἀλλὰ καὶ καμπτόμενος ἐν τῇ συναισθήσει τῆς ἰδίας σμικρότητος.

Τοιοῦτό τι ἔξοχον μεγαλεῖον παρίσταται καὶ σήμερον

ἐνώπιον ἡμῶν. Ὁ θανάσιμος ἐκεῖνος καὶ ἀπελπιστικὸς τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς τυραννίας ἀγών, ὁ ἐπ' αἰῶνας κυοφορηθεὶς καὶ ὃν ἐγαλούχησαν τὰ πικρὰ τοῦ δούλου δάκρυα, ἡ ἔξοχος ἐκείνη πάλη, ἡ γέννησις τῆς ὁποίας περιεβλήθη χαρακτῆρα θρησκευτικοῦ μυστηρίου ἐμφανίζεται σήμερον ἐνώπιον ἡμῶν, ὥς τις φανταστική, ἀκατάληπτος ἐνέργεια, ὡς ἐποποιΐα τις ἀγώνων ὑπερφυσικῶν, ὑπερανθρώπων.

Καὶ πῶς ἄλλως ;.... Ὅταν λαός τις, ὃν οἱ αἰῶνες ἐν τῇ ἀτέρμονι αὐτῶν ἀλλεπαλληλίᾳ ἐφιλοτιμήθησαν τίς πλειότερον νὰ πατάξῃ· ὅταν ἐθνότης, ἣν διέδραμον πάντες σχεδὸν τῆς γῆς οἱ βάρβαροι, φέροντες τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν ζόφον ὡς νυκτόβια πτηνά· ὅταν ἐθνότης, ἧς καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἡ ἱστορία εἶχε λησμονήσει, καθηλωμένη ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ μαρτυρίου ἐγείρεται αἴφνης πανσθενής, κραταιά, ἀδάμαστος, ἀποσείουσα τὸ σάβανόν της καὶ διὰ τῶν χαλυβδίνων αὐτῆς βραχιόνων ἀποπνίγουσα τὸν ἐπ' αὐτῆς ἐπικαθήμενον ἐφιάλτην, πᾶς τις τότε πιστεύει εἰς νεκρανάστασιν πτώματος, πᾶς τις νομίζει, ὅτι παρίσταται εἰς ἐμφάνισιν φανταστικήν.

Καὶ ὅμως ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν εἶχεν ἀποθάνει. Ὅ,τι ἐνομίζετο θάνατος, δὲν ἦτο, εἰμὴ ἐξάγνισις καὶ καθαρμός. Ὅταν τὸ σεσηπὸς οἰκοδόμημα τοῦ βυζαντινοῦ βίου, καθ' ὃν πλὴν τῶν τελευταίων τῆς ἀγωνίας χρόνων, ξένους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐδούλευεν ἄρχοντας ὁ πολυπαθὴς ἑλληνικὸς λαός, κατέρρευσεν ὡς σαθρὸν ἐρείπιον· ὅταν ὁ γίγας οὗτος λαός, φοβερός, θεσπέσιος καὶ ἐν τοῖς ὑστάτοις αὐτοῦ σφαδασμοῖς, ἀπεκδεχόμενος παρὰ τῶν βουλῶν τῆς ὑπερτάτης προνοίας τὴν ἐξαγόρασιν διὰ τῆς φοβερωτέρας καὶ ἀγριωτέρας δουλείας, ἔπιπτε πρὸ τῶν πυλῶν τῆς ἱερᾶς πόλεως, τότε τὸ πρῶτον, ἀναβαπτιζόμενος ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῆς συμφορᾶς, ἐθάπτετο μὲν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ μεγαλείου, ἀλλ' ἐθάπτετο ζῶν, ἐγκλείων ἐν ἑαυτῷ τὸ σπέρμα

τῆς ἀναγεννήσεως, ἐγκλείων ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐλπίδα μέλλοντος ἐλευθέρου βίου. — Οὕτω καὶ ἡ πρώην ἕρπουσα κάμπη διέρχεται τὸν βίον τῆς μεταστάσεως αὐτῆς τεθαμμένη καὶ οἱονεὶ νεκρά, ὅπως κατόπιν, ὅταν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου πληρωθῇ, ὅταν τὸ θάλπος ἐαρινοῦ ἡλίου περιβάλῃ τὴν ἐφήμερον αὐτῆς σορόν, ἐγερθῇ χρυσαλὶς κούφη καὶ ἐλευθέρα, ἱπταμένη ἐν μέσῳ λειμώνων καὶ χλοαζόντων πεδίων.

Ναί. Ἀφ' ἧς ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἔπεσε τὴν ἡρωϊκὴν αὐτοῦ πτῶσιν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς ἑλληνικῆς Ἱερουσαλήμ, ἔκτοτε ἤρξατο καὶ τὸ ἔργον τῆς ἀναστάσεώς του. Ἔκτοτε παλαιστὴς ἀκατάβλητος ὑπὸ τῆς φθονούσης τὸ μεγαλεῖόν του Εἱμαρμένης συνεκεντροῦτο εἰς ἑαυτόν, ἐμελέτα τὴν ἀνάστασιν, προηλείφετο εἰς τὴν μέλλουσαν πάλην, ἐν ᾗ ἔμελλε νὰ ἐγερθῇ γίγας καὶ πελώριος. Ἀπώλεσε μὲν τὴν ἐλευθεθερίαν του, ἡ τιμή του ἀνῆκεν εἰς τὴν ἰδιοτροπίαν τοῦ κατακτητοῦ, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐνέμετο ἡ τυραννία. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀπολέσει τὸ πᾶν. Ὄχι. Ἀδελφὰ διέσωσε δύο ἅγια, δύο πολύτιμα περίαπτα, φάρους ἀργυρολαμπεῖς ἐν τῷ ζόφῳ καὶ τῇ νυκτὶ τῆς δουλείας, γλυκεῖς ἀστέρας ἄγοντας διὰ τῆς ἐρήμου τῶν θυσιῶν καὶ τοῦ μαρτυρίου εἰς τὴν Ἐδὲμ τῆς Ἀπολυτρώσεως. — Ταῦτα ἦσαν ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία. — Ἡ γλῶσσα, ἡ γλυκεῖα, ἡ ἔμμουσος, ἡ μελῳδικὴ ἑλληνὶς γλῶσσα, ἡ συνδέσασα τοὺς γόους τοῦ ἀτυχοῦς δούλου πρὸς τὰς μεγάλας ἀναμνήσεις τῶν αἰώνων τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου. Ἀφ' ἑτέρου ἡ θρησκεία, ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἰσότητος, ἡ θρησκεία τῶν πασχόντων καὶ θλιβομένων, ἡ θρησκεία ἡ διδάξασα αὐτῷ τὴν ἐγκαρτέρησιν καὶ τὴν ἐλπίδα.

Τοιαύτην περιβεβλημένος ὁ ἑλληνισμὸς ἐσωτέραν πανοπλίαν ἠτένισεν ἀντιμέτωπος τὴν ἐπιδρομήν. Δὲν ἐκάμφθη, δὲν ἀπεδυσπέτησεν ἀπέναντι τῶν μεγάλων, τῶν ὑπερανθρώπων ἀγώνων. Ἀδάμαστος τὸ φρόνημα, ἀδιάσειστος ἐν

τῷ τῆς ἐλευθερίας ἔρωτι, κατελίμπανεν ὁ Ἕλλην τὰς τῶν ἀνθρώπων κοινωνίας, τρέπων δὲ φιλέρημον βῆμα πρὸς τὰς ἀγερώχους κορυφὰς τῶν ἑλληνικῶν ὀρέων, ἔνθα οὐδέποτε διῆλθε καυστικὴ καὶ δηλητηριώδης τοῦ τυράννου ἡ πνοή, ἔνθα μελῳδικὴ καὶ ἐν ἀποπνοίᾳ ἀρωμάτων ἐψιθύριζε τῆς ἐλευθερίας ἡ αὔρα ἐν μέσῳ τῆς δάφνης καὶ τῆς μυρσίνης, ἐπήγνυεν ἐκεῖ ἐλεύθερος τὴν καλιάν του παρὰ τὴν ἀποῤῥῶγα ὀπὴν σπηλαίου, ὑπὸ τὸ φύλλωμα πεύκης ἢ ἐλάτης αἰωνοβίου μετὰ τῶν ἀετῶν ἀναστρεφόμενος, πρὸς τὴν ἄψυχον φύσιν προσομιλῶν, διηγούμενος εἰς τὰ πτηνά, εἰς τοὺς ἀστέρας, εἰς τὰ δάση τοὺς πόθους του, τοὺς στεναγμούς του, τὰς λύπας του.

Τὸ αἴσθημα τῆς πατρίδος, τῆς ἐλευθερίας παρὰ τῷ Ἕλληνι, αὐτοδιδάκτῳ φιλοσόφῳ, κατέπνιγε τὴν κραυγὴν τῶν στενωτέρων τῆς φύσεως δεσμῶν· ἡ υἱϊκὴ ἀγάπη ἐσίγα ἀπέναντι τῶν μεγαλοκάρδων τῆς ἐλευθερίας παλμῶν. Τὸ παλληκάρι ἐγκατελίμπανε τὴν γλυκεῖαν αὐτοῦ μητέρα προσφωνοῦν :

Μάνα σοῦ λέω, δὲν 'μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω.
Δὲν ἠμπορῶ, δὲν δύναμαι· ἐμάλλιασε ἡ καρδιά μου·
Θὰ πάρω τὸ τουφέκι μου νὰ πάω νὰ γίνω κλέφτης,
Νὰ κατοικήσω στὰ βουνὰ καὶ σταῖς ψηλαῖς ραχούλαις,
Νά 'χω τοὺς λόγγους συντροφιά, μὲ τὰ θεριὰ κουβέντα,
Νά 'χω τὰ χιόνια γιὰ σκεπή, τοὺς βράχους γιὰ κρεββάτι.

Ἐκεῖθεν δὲ ἐκ τῶν φαράγγων τοῦ γηραιοῦ Ὀλύμπου, τοῦ ἁρματωλοῦ Κισσάβου, τῆς Ὄσσης τῆς γλυκείας, τῶν ἀγριωπῶν Ἀγράφων, τὸ καρυοφύλι παταγῶδεις καὶ φοβεροὺς ἐξέπεμπε τοὺς ἑλληνικοὺς κεραυνούς του· τὰ δὲ ξίφη τοῦ Βλαχάβα, τοῦ Κατσαντώνη, τοῦ Λεπενιώτου, τοῦ Δήμου καὶ τόσων ἄλλων τοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ τῆς πατρίδος ἡμιθέων εἰργάζοντο..... εἰργάζοντο πάντοτε συνεχίζοντα τὸν ἀγῶνα.

Καὶ ὁ λαὸς ἔψαλλε τοὺς ἄθλους αὐτῶν· οἱ δὲ ψαλμοί του ἦσαν ἡ εὐγενεστέρα κραυγή, ἥτις ἠδύνατο ποτὲ νὰ ἐξέλθῃ ἐξ ἀνδρικῶν στηθῶν. — Ἀθανατα ἔργα τοῦ ἀγνώστου καὶ μεγάλου ποιητοῦ, ᾄσματα δημοτικά! ὑπήρξατε τόξον ἑνώσεως παρελθούσης δόξης καὶ συγχρόνων συμφορῶν· ἀνδρώδη καὶ ἀπαράμιλλα μνημεῖα, ἀπεικονίσαντα τοὺς πόνους, τὰς ἐλπίδας, τὰ δάκρυα τῶν πατέρων μας, ἐφεύγετε ἀπὸ τῆς τυραννίας τῶν πόλεων, ἔνθα οἱ γλυκεῖς σας στόνοι δὲν εὕρισκον εὐρεῖαν, ἐλευθέραν ἀπήχησιν· ἀλλ' ἐν τῇ ἐρημίᾳ τῶν καλλιμόρφων ὀρέων καὶ κοιλάδων ἐξήρχεσθε μελῳδικὰ ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ μεγάλου ἡμῶν ποιητοῦ, ὡς προσευχὴ ἅμα καὶ παρακέλευσις, ὡς θούρια καὶ ἔλεγοι. Ὑπὸ τὴν γλυκεῖαν ὑμῶν μελῳδίαν ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ἐκλείομεν τὰ πεπονημένα βλέφαρά μας ἐν τῇ νυκτὶ τῆς δουλείας· ἐν ὑμῖν ἡ γλυκεῖα ἡμῶν Ἑλλὰς ἀπεθησαύρισε τὰ τρόπαια τῶν προμάχων ἡρώων της. Ἄσματα τοῦ λαοῦ, Ἑστιάδες τῶν ἐθνικῶν ἀναμνήσεων! Οὐδέποτε δι' ὑμῶν ἐξῆλθε φωνὴ ταπεινή, κόλακος ψίθυρος· οὐδέποτε ἐψάλησαν δι' ὑμῶν ἐπιθαλάμια καὶ ἡγεμόνων ᾠδαί. Τῆς τυραννίας τὸ φίμωτρον δὲν κατώρθωσε ποτὲ νὰ κλείσῃ τὸ στόμα τοῦ ἐνδόξου ὑμῶν ποιητοῦ. Ἡ πολεμοκέλαδος κραυγή σας ἀῤῥενωπὴ ἐν μέσῳ τῶν δρυμῶν καὶ τῶν φαράγκων ἀντηχοῦσα ἤρκει μόνη, ὅπως ἀνάψῃ τὴν φοβερὰν ἐκείνην πυρκαϊάν, ἧς αἱ οὐρανομήκεις φλόγες κατεκάλυψαν κατόπιν τὴν ἑλληνίδα γῆν, ἀπὸ τοῦ Προύθου μέχρι Ταινάρου.

Ἀλλὰ τὸ ἅγιον ἐκεῖνο αἴσθημα, ὅπερ ἔδιδε σθένος εἰς τὸν βραχίονα τοῦ δούλου, τὸ ὕψιστον αἴσθημα, ὅπερ ἐτόνιζε τοῦ λαοῦ τὴν λύραν, ἦτο ἡ πίστις εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Ἐσταυρωμένου. Ἀγνοῶ ἂν ἡ καρδία ἡμῶν κατανοεῖ πλέον τὸ αἴσθημα τοῦτο, τὸ ἅγιον τοῦτο μύρον, τὸ θεῖον ἔμβλημα, δι' οὗ πίπτουσα ἐσαβανώθη ἡ πολυπαθὴς ἡμῶν Πατρὶς καὶ τὸ ὁποῖον, ὡς μήτηρ γλυκεῖα, ἄγγελος σταλεὶς

ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης, περισυνήγαγε τὰ ἔρημα τῆς πεσούσης Ἑλλάδος ὀρφανά, διέσωσε αὐτὰ ὑπὸ τὰ μητρικὰ κράσπεδά της, τοῖς ἐνέπνευσε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐλπίδα καὶ ἐστήριξε τὸ κλονιζόμενον αὐτῶν βῆμα ἐν τῇ ὁδῷ τῶν ἀκανθῶν καὶ τοῦ μαρτυρίου. Ἐν αὐτῇ, ὡς ἐν ἱερᾷ κιβωτῷ, διεσώθη ὁ ἡμέτερος ἐθνισμός, ἐν αὐτῇ ἡ γλυκεῖα ἡμῶν γλῶσσα. Ὁ αὐτὸς σταυρός, ὅστις ἐγένετο τὸ σάβανον ἡμῶν, ἐγένετο καὶ ἡ σημαία τῆς ἐνδόξου ἀναστάσεώς μας, ἡ προπορευθεῖσα πάντοτε τῆς ἑλληνικῆς νίκης. Ἀλλαχοῦ ἡ ἐκκλησία ἐπίεσεν, ἔκαυσεν, ἐστρέβλωσε τὴν ἀνθρωπότητα, ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐλέους· ἡ ἐκκλησία ἡμῶν τοὐναντίον, μήτηρ θερμή, παρεστάθη τῷ Ἕλληνι χριστιανῷ, οὐ μόνον ὡς προάγγελος μελλούσης γαλήνης, ὡς φάρος φωταυγὴς ἀσφαλοῦς λιμένος πέραν τῶν μεγάλων κυμάνσεων τῆς ζωῆς, ἀλλὰ συνάμα παρήγορος παραστάτης καὶ στρατιώτης τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων. Οὐδέποτε ἀπομακρυνθεῖσα τοῦ Λαοῦ, ζῶσα ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ, ἐδίδασκεν, ἐνουθέτει, ηὐλόγει. Αὐτὴ ἔψαλε τὸν ἐπικήδειον εἰς τὴν ὑστάτην στιγμὴν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἡμῶν βίου ἐν τῷ ἱερῷ τεμένει τῆς Ὑπερτάτης Σοφίας, αὐτὴ εὐηγγελίσατο τὴν ἀνάστασιν τῆς Πατρίδος, ἐν ᾗ ἡμέρᾳ ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος εὐηγγελίζετο εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρός της.

Τὴν ἡμέραν ταύτην χαιρετῶμεν σήμερον ἡμεῖς. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἡ Ἑλλὰς ἀναγεννᾶτο μετὰ τῆς φύσεως· γλυκὺς δὲ τότε τὸ πρῶτον ὁ ἐαρινὸς ζέφυρος ἐκυμάτισε τῆς κυανολεύκου μας τὰς πτυχάς, ὑπερηφάνου πλέον ἀναπεπταμένης καὶ ἀκτινοβολούσης ὑπὸ τὰς γλυκείας αὐγὰς τοῦ ἐπ' αὐτῆς θείου ἐμβλήματος. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην γονυκλιτεῖς πρὸ αὐτῆς οἱ εὐρύσθενοι καὶ γιγάντιοι ἡμῶν πατέρες ἐξέτεινον τὴν βαρεῖαν αὐτῶν δεξιὰν εἰς ὅρκον θανάτου καὶ ἐξοντώσεως, αἱ δὲ μεγάλαι καρδίαι των διὰ τῆς

ἁρμονίας τῶν παλμῶν ἐπανελάμβανον ἐν χορῷ τὴν ἁγίαν τοῦ Γερμανοῦ ὁρκωμοσίαν.

Καὶ ἐτήρησαν ἐκεῖνοι τὸν ὅρκον των.—Τὸ μαρτυρεῖ ἡ ὁλοκαύτωσις τοῦ Γεωργίου Ὀλυμπίου, ὅστις ἐν τῇ οὐδῷ τῆς ἀμειλίκτου τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἔχθρας, ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Σέκκου ἐσφενδόνισε σχεδὸν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸ τοῦ Μετερνίχου τὰ πυρίκαυστα μέλη του, αἱματηρὰν διαμαρτύρησιν τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος κατὰ τῆς ἀνελεήμονος Εὐρώπης.

Τὸ μαρτυρεῖ ἑπταετὴς ἀμείλικτος ἀγὼν ἐξοντώσεως, καθ' ὃν ἀτελεύτητον καὶ ἐρίγδουπον ἐκλόνιζε τὴν γῆν τῶν ὅλμων, τῶν ξιφῶν καὶ τῶν ὅπλων τὸ φοβερὸν μέλος, καθ' ὃν οὐδεμία παρῆλθεν ἡμέρα ἐν ᾗ νέα νὰ μὴ ἀνθήσῃ εὐθαλὴς δάφνη εἰς τὸ μαρμαῖρον τῆς ἑλληνικῆς δόξης μέτωπον.

Τὸ μαρτυροῦν τοῦ Ὀδυσσέως οἱ ἔνδοξοι ἄθλοι, τοῦ Μάρκου τὸ γιγάντιον ἅλμα τῆς Καλλιδρόμης, ὅστις ὡς ὁ τυφὼν τῶν Ἀντιλλῶν, ὡς τοῦ θανάτου σάρωθρον διῆλθε ἐν μέσῳ τῶν πυκνῶν τῶν Μουσουλμάνων στιφῶν μετὰ δρακὸς ἀνδρείων, ἀφίνων αἱματοστάλακτα καὶ ἐρυθρᾶ τὰ ἴχνη αὐτοῦ, μέχρις οὗ ἔπεσεν, ἀλλ' ὅτε πλέον ἡ χεὶρ εἶχεν ἀποκάμει ἐργαζομένη. Τὸ μαρτυροῦσι τὰ ἑλληνικὰ πελάγη, ὧν τὰ ὀργίλα κύματα οὐδέποτε συνέκρουσαν καὶ ἐκλόνησαν τόσον αἱ λαίλαπες καὶ αἱ καταιγίδες, ὅσον τοῦ Κανάρη, τοῦ Μιαούλη, τοῦ Τομπάζη οἱ κεραυνοί, ὅταν οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι τῆς ἑλληνικῆς Νεμέσεως περιῆγον ἀνὰ τὰ πελάγη τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν ἔμβλημα, λουόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων, μετὰ τῶν ἀφρῶν αὐτῶν συγχεόμενον, θύοντες εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οὐχὶ πλέον ἑκατόμβας, ἀλλὰ στόλους καὶ πυρίκαυστα σκάφη καὶ ῥαίνοντες τὴν θάλασσαν διὰ πτωμάτων καὶ συντριμμάτων.

Τὸ μαρτυροῦσιν ἡ Κλείσοβα, τὰ Δερβενάκια, ἡ Γραβιά, τὸ Φάληρον, οἱ Μύλοι, τὸ Βαλτέτσι.

Ἀλλὰ τί;

Μὴ δύναταί τις νὰ ἱστορήσῃ τὴν ἔνδοξον ἐκείνην τιτανομαχίαν;

Μὴ παρῆλθεν ἡμέρα καθ' ἣν ἡ αὐταπάρνησις, ὁ ἡρωϊσμὸς δὲν ἀνυψώθη μέχρι τοῦ μαρτυρίου, μέχρι τῆς ἀποθεώσεως;

Οἱ ὑβρισταὶ τῆς μεγάλης ἡμῶν, ἀλλ' ἀτυχούσης Πατρίδος δύνανται νὰ ἐκχέωσι κατ' αὐτῆς τὸν ἰόν των· δύνανται νὰ ὑβρίζωσι τὴν ἐσταυρωμένην ἐλευθερίαν, δύνανται νὰ ποδοπατῶσιν ἐν τῇ δυνάμει τῆς μεγαλειότητος αὐτῶν, Λαόν, ὅστις εἶναι ἄξιος σταυροῦ, διότι ἐπεζήτησε τὴν ἐλευθερίαν ἧς ἐκεῖνοι ἀμέριμνοι σήμερον ἀπολαύουσι παρ' αὐτοῦ διδαχθέντες καὶ λαβόντες.

Ἀλλ' ἂς ἀνοίξωσι πρὸ τῆς ἱστορίας τοὺς τίτλους των· τὸ παρελθόν των. Ἂς ἀνοίξωσι τὰς περγαμηνὰς καὶ τὰ χρυσόβουλα τῆς εὐγενείας των. Τοῦ Καψάλη τὸν δαυλὸν οὐδεὶς ἐκράτησε ποτέ. Δὲν ἔχουν ἐκεῖνοι Μεσολόγγι, τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν τοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ τοῦ μαρτυρίου, εἰς ἣν οἱ πατέρες ἡμῶν, αἱμόρρυτοι, γυμνοί, πειναλέοι, ἐξηραμένοι, ἀφ' οὗ ἐξήντλησαν καὶ τὴν τελευταίαν τῆς ἀγωνίας στιγμήν, ἀφ' οὗ μάτην ἤλπισαν ἰκμάδα ζωῆς μασσῶντες τὴν τελευταίαν τῶν τελμάτων βδέλλαν, ἀντὶ νὰ παραδώσωσιν ὅπλα ἔντιμα, ἅτινα οἱ ξηροὶ βραχίονές των ἠδυνάτουν πλέον νὰ κρατῶσιν, οἱ μὲν τούτων, ὡς λεγεὼν φασμάτων διέσχιζον κύκλον σιδηροῦν, ἐπισωρεύοντες πτωμάτων ὄρη, οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ φέρωσι τὸ βῆμα διὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐδανείζοντο πτέρυγας καπνοῦ καὶ φλογῶν καὶ πυρίκαυστοι, ἀπηνθρακωμένοι, ἀνίπταντο εἰς κόνιν, μετεβάλλοντο εἰς νέφη μελανά, ἐξ ὧν ἀργυροφανὴς κατέπεσεν ὁ ὄμβρος, ὁ ποτίσας τῆς ἐλευθερίας τὸ δένδρον.

Δὲν ἔχουν ἐκεῖνοι τὰ Ψαρά, τὸν βραχώδη πρόσκοπον καὶ φρουρὸν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οὗ οἱ προέχοντες κυματόπληκτοι βράχοι φαίνονται, ὡσεὶ προκαλοῦντες ἀγερώχως

τοῦ πόντου τὴν λύσσαν· τὰ ἡφαιστειογενῆ Ψαρά, ἅτινα ἀφ' οὗ ἔκαμαν τὴν θάλασσαν νὰ ἀναβράσῃ διὰ τῶν οὐρανομηκῶν φλογῶν καὶ λαιλάπων, ἃς ὁ τυφῶν Κανάρης περιήγαγεν ἐπ' αὐτῆς ἔπεσαν ἐκρηγνύμενα καὶ αὐτὰ εἰς ἡφαίστειον, ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Παλαιοκάστρου.

Τίς ποτε λαός, ποία ἐθνότης δύναται νὰ παρουσιάσῃ τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον τῶν Σουλιωτίδων πυρρίχιον, αἵτινες ᾄδουσαι, φαιδραί, ὡς ἐν ἑορτῇ, εὐφροσύνως ὀρχούμεναι ἐκρημνίζοντο ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, σπαρασσόμεναι εἰς τὰ βραχώδη βάραθρα τῶν Σουλιωτικῶν ὀρέων;

Καὶ ὅμως δύναται πλειότερα τούτων νὰ διαπράξῃ ὁ ἑλληνισμός. Δύναται νὰ μεταβάλῃ τὴν γῆν αὐτοῦ εἰς σκηνὴν διηνεκοῦς τραγῳδίας, χωρίς ποτε πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων εὐγενῶν τινων καρδιῶν νὰ ἴδῃ χεῖρα βοηθείας τεινομένην πρὸς αὐτὸν οὐδαμόθεν. Τίς πρὸ τεσσάρων αἰώνων ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς πτώσεως ἡμῶν ἦλθεν ἀρωγὸς τῆς ἀγωνίας μας; Οὐδείς, οὐδείς. — Μόνοι ἐπέσαμεν, μόνοι θέλομεν ἐγερθῇ. — Οὐαὶ εἰς τὰ ἔθνη, ἅτινα ἐπαιτοῦσι τὴν ἐλευθερίαν των, ὡς ψιχίον ἐλέους παρὰ τῶν ξένων· ταπεινὰ καὶ δοῦλα θὰ χρησιμεύωσι πάντοτε, ὡς νευρόσπαστα τῶν σχεδίων των, ἀλλὰ μάτην, ὦ, μάτην θὰ προσδοκῶσι παρ' αὐτῶν τὴν ἐλευθερίαν ἐκείνην, ἣν τὸ αἷμα καὶ ὁ βραχίων αὐτῶν δὲν ἐπαρκοῦσι νὰ ἐξαγοράσωσιν.

Ἀλλὰ πλανώμενοι σήμερον εἰς τὰς μεγάλας ἀναμνήσεις τῶν ἐνδόξων πατέρων μας, ἔνθα ὡς ἐν σκοτεινῷ τινι φανταστικῷ κόσμῳ βλέπομεν τὰς οὐρανοβάμονας αὐτῶν σκιάς, οἱονεὶ δρῶσας ἔτι καὶ ἀγωνιζομένας, μοιραίως καταλαμβανόμεθα ὑπὸ πικρᾶς, ἐπωδύνου μελαγχολίας· μοιραίως κύπτομεν ἰλιγγιῶντες, καμμύοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπέναντι τοσαύτης ἀπαστραπτούσης αἴγλης, γλαῦκες ἡμεῖς μὴ δυνάμενοι οὐδὲ πόρρωθεν νὰ ἐνατενίσωμεν τὸν φωτεινὸν καὶ φλέγοντα ἥλιον, ἐν ᾧ οἱ ἀετοὶ ἐκεῖνοι ἐβύθιζον τὰ φλογερά των

βλέμματα. — Ὄντως, οὕτως ἔχει· μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἐπράξαμεν ἄξιον αὐτῶν· μέχρι τοῦδε ἐκρύψαμεν τὸ τάλαντον, ὅπερ ἐκληροδότησαν ἡμῖν, εἰς τὴν γῆν, τὴν γῆν, ἣν ἐκεῖνοι ἐζύμωσαν δι' αἵματος σαρκὸς καὶ ὀστέων. — Ἀκλαύστους τὰς συμφορὰς ἐκείνων, ἀνυμνήτους τοὺς ἀνδρικοὺς ἀγῶνάς των ἐκηδεύσαμεν κυλίσαντες εἰς τὸν ἀχανῆ τὴν λήθης τάφον. Ψυχροὶ δὲ ἀνάλγητοι πρὸ αὐτῶν ἀντιτάσσομεν τὸ μειδίαμα τῆς χλεύης πρὸς τοὺς ὀνειροπολοῦντας μεγάλην. . .ἐλευθέραν Ἑλλάδα. . . .Οἴμοι! Αἱ μικραὶ καὶ στεναὶ καὶ κεναὶ ἡμῶν καρδίαι, μὴ δυνάμεναι νὰ ἀνυψωθῶσιν εἰς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον ἐνθουσιασμόν, εἰς τὸν ἐνστερνισμὸν τοῦ ὑψίστου καθήκοντος τῆς διὰ τὴν πανελλήνιον ἀνάστασιν ἐργασίας, ἀναβιβάζουσιν εἰς τὸ στόμα ἡμῶν λόγους ψεύδους καὶ δόλου, λόγους ἀκηδίας καὶ ψυχικῆς καρώσεως ὑπὸ τὸ πλαστὸν τῆς φρονήσεως προσωπεῖον. — Εἶναι μωρία, λέγομεν, αἱ περὶ ἐθνικῆς ἀναστάσεως σκέψεις, εἶναι παραφροσύνη καὶ νὰ διανοώμεθα κἂν τοῦτο. Ἄλλαι ἦσαν ἐκεῖναι, αἱ περιστάσεις, ἄλλα μέσα. Ἀρκεσθῶμεν εἰς τὸ ὑπάρχον, λησμονήσωμεν τοὺς ἔξω. Καὶ πῶς; Ἡ μικρὰ αὕτη σπιθαμὴ ἐφ' ἧς ἀξιῶμεν νὰ κυλιώμεθα ἀμέριμνοι, δὲν ἐρρόφησε λαίμαργος τὸ αἷμα ἐκείνων, οὓς καὶ διὰ νόμου ἐφροντίσαμεν νὰ ἀποκαλέσωμεν ξένους, οἱ πατροκτόνοι;

Καὶ πῶς; Τῆς Κασσάνδρας καὶ τῆς Ναούσης αἱ σφαγαί, τῆς Χίου τὰ μαρτύρια, τοῦ Σουλίου οἱ ἔνδοξοι ἆθλοι, τῆς Κιάφας, ἡ ἀγωνία, τὸ ἀπηνθρακωμένον Κοῦγκι τοῦ Σαμουήλ, τὸ πολύκλαυστον Δραγατσάνι, τῆς Σάμου οἱ ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες, τὰ ἐρειπωμένα Ψαρά, τῆς Κρήτης αἱ ἀλλεπάλληλοι ἀγωνίαι, τὸ Ἀρκάδι καπνίζον ἔτι, ὅλα ταῦτα θὰ παρέλθουν ὡς ἀθύρματα, ὡς παίγνια πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας, μηδένα ἄλλον σχόντα προορισμὸν ἢ νὰ διασκεδάζωσι τὴν πλῆξιν ἡμῶν ἀναγινωσκόμενα, ὁσάκις βαρυνώμεθα τοῦ ῥωμαντισμοῦ τὰ θέλγητρα;

Καὶ πῶς; τὸ μέγα τῆς πανελληνίου ἐξεγέρσεως ἔργον ὡριμάσαν διὰ διηνεκοῦς ἐργασίας καὶ μαρτυρίων τετρακοσίων ἐνιαυτῶν, μόλις ἀρξάμενον, μόλις ἐκδηλωθὲν ἐπέπρωτο νὰ σβεσθῇ ὡς πομφόλυξ σελαγίζουσα, ὡς ἀτμὶς νὰ διασκεδασθῇ, ὡς λαμπρὸς διάττων νὰ ἐξαφανισθῇ ἐν νυκτερινῷ σκότει;

Τοιαύτη ὑπόθεσις, μὰ τὰς ἁγίας τοῦ Μεσολογγίου πυράς, μὰ τὰ ἀχνίζοντα ἔτι αἵματα τοῦ Βαφέ, εἶναι βλασφημία φρικαλέα, ἀπαίσιος ἀρά. Ὄχι. — Ὁ ἑλληνισμός, ἔννοια ὑψηλή, ἀστὴρ ἀπλανὴς καὶ φωτοβόλος ἐν τῇ ῥοῇ τοῦ χρόνου καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πανελλήνιον, ἀνατολικὴν μέλλει νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολήν του. Δυσφορῶν σήμερον ἐπὶ τῇ ἀκηδείᾳ τοῦ παρόντος, ἐπὶ τῇ λήθῃ ὑψίστων ἐθνικῶν καθηκόντων γινώσκω, ὅτι ἡ ἐποχὴ τῶν ἀγώνων καὶ τῶν μαχῶν, τοῦ ξίφους καὶ τοῦ καπνοῦ τῶν ὅπλων δὲν εἶναι διηνεκής· γινώσκω ὅτι ὁ ἐνθουσιασμὸς εἶναι εὐγενής, ὑψηλὴ φρικίασις παροδικὴ ὅμως, ταχεῖα, ἀστραπιαία. — Ἀλλ' οὔτε ἐπὶ τῇ τῆς εἰρήνης σιγῇ δυσφορῶ, οὔτε ἐπὶ τῇ παύσει τῶν πολεμικῶν ἀγώνων ἀπελπίζομαι. Ἂν ὁ ἐνθουσιασμὸς εἶναί τι παροδικόν, τὸ καθῆκον ὅμως δὲν εἶναι τοιοῦτον. — Τὸ καθῆκον δὲ τοῦτο ἂν δὲν ἐπιβάλλει ἡμῖν ἀγῶνας καὶ μάχας, μᾶς ἐπιβάλλει ὅμως οὐχ ἧττον τὴν ψυχράν, τὴν ἐσκεμμένην ἐργασίαν ὑπὲρ τῆς πανελληνίου ἰδέας, ἥτις μόνον διὰ πόνων ἀτρύτων καὶ ἐργασίας μακροχρονίου θέλει ἐπιτευχθῇ. Ἡ ἐργασία αὕτη συνίσταται εἰς τὴν μόρφωσιν λαοῦ εὐγενοῦς, αἰσθημάτων ἐθνικῶν, ἀνδρικῶν ἀρχῶν, θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἀκμαίου, εἰς τὴν ζηλότυπον τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων φρούρησιν καὶ διάσωσιν, εἰς τὴν σύσφιγξιν καὶ διαιώνισιν τῶν κοινῶν πόθων καὶ τῶν κοινῶν ἐλπίδων μετὰ τῶν ἐν δουλείᾳ ἀδελφῶν ἡμῶν.

Ἐρρέθη ὅτι ἡ ἐλευθέρα Ἑλλὰς ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα πανελληνίου ἐργασίας. Ἀλλ' ἂν ὁ πυρὴν σαπῇ; Ἂν σκώληξ

παρεισδύσας ἀποξηράνῃ αὐτόν; Πρόσχωμεν! Ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι κενός· βαίνομεν πρὸς αὐτόν, βραδέως μέν, ἀλλ' οὐχ ἧττον βαίνομεν, ὡς τὸ πτῶμα πρὸς τὸν τάφον.

Ἡ κοινωνικὴ αὕτη συπεδὼν ἡ ἐκδηλουμένη διὰ τῆς περιφρονήσεως καὶ τῆς χλεύης τῶν ἱερῶν πόθων, ἡ περιύβρισις τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων ὁλονὲν προβαίνουσα, ἡ ἀπόπτυσις παντὸς σεμνοῦ καὶ γενναίου, ὅπερ ὁ ἑλληνικὸς βίος ἐλάτρευσεν, ἡ ψυχρὰ καὶ παγερὰ ἀδιαφορία πρὸς τὰ μεγάλα ἐθνικὰ ζητήματα, πρὸς τοὺς κινδύνους, οὓς πανταχόθεν καταπολεμούμενος καὶ ἐπιβουλευόμενος διατρέχει ὁ ἑλληνισμός, ἰδοὺ τὰ φοβερὰ συμπτώματα τὰ ὑποδεικνύοντα τὴν πρόοδον τῆς κοινωνικῆς γαγγραίνης. — Ἂν δὲ τὸ ἔργον ταύτης προβῇ ἀπολέμητον, μάτην θὰ προσδοκῶμεν τὴν σωτηρίαν ἀπὸ μεγάλης τινος καὶ ἰσχυρᾶς διανοίας ἀπὸ ἐκτάκτου τινος βραχίονος, ἀπὸ ἐθνικοῦ τινος Μεσσίου μέλλοντος νὰ διασώσῃ καὶ λαμπρύνῃ τὴν προσφιλῆ πατρίδα.

Εἰς τοιοῦτον πανελλήνιον καὶ μεγαλουργὸν ἄνδρα, ἤλπισε πέρυσιν ἡ πατριωτικὴ προσφιλοῦς συναδέλφου καρδία περισκοποῦσα μετ' ἀγωνίας καὶ πόνου ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ βήματος τὸν ὁρίζοντα, ὅπως διίδῃ φῶς τι, ἀνατέλλουσαν ἠώ, [illegible]σαν τῆς βαρείας τοῦ παρόντος ὁμίχλης. — Καὶ ὅμως οὔτε [illegible] μέσῳ πεπτωκότος καὶ διαφθαρμένου λαοῦ εἶναι ἐλπὶς ὅτι θέλουσι ποτὲ ἀναθάλει αἱ ἔξοχοι ἐκεῖναι διάνοιαι, αἱ ἀνδρικαὶ καρδίαι, οὔτε ἂν ἐμφανισθῶσι, δύνανται μέγα τι νὰ ἐπιτελέσωσι, διότι παρ' οὐδενὸς θέλουσι νοηθῆ· ἀλλὰ θλιβεροὶ ἀναχρονισμοὶ μεγάλων ἡμερῶν μέσῳ κοινωνίας ταπεινῆς καὶ ἑρπούσης, ἢ θέλουσι πίπτει, ὡς οἱ Γράκχοι, ἢ θέλουσι ποτίζεσθαι τὸ κώνειον, μάτην πειρώμενοι νὰ θερμάνωσιν αἷμα, ὅπου δὲν ὑπάρχει, εἰμὴ πύον. — Τίς ποτε εἶδε κέδρον ὑψοῦσαν τὸν οὐρανομήκη αὐτῆς, ὡς γίγαντος σῶμα, κορμὸν καὶ ἐκτείνουσαν τοὺς εὐθαλεῖς κλάδους της ἐν μέσῳ τελμάτων καὶ σηπεδόνος;

Τὰ ἔργα τῶν ἐθνῶν τὰ μεγάλα εἶναι ἔργα τοῦ συνόλου, προϊόντα τῶν ἀγώνων τῆς ἐθνικῆς ὁλομελείας, ἥτις ὅπως ἐπιτελέσῃ σκοπίμως τὸν προορισμὸν αὐτῆς δέον νὰ ᾖ γενναία, πεφωτισμένη. Εἰς τὴν μόρφωσιν τοιούτων στοιχείων δέον νὰ τραπῶσιν οἱ δυνάμενοι νὰ διδάξωσι τὸν ἑλληνικὸν λαόν· καὶ λέγων ἑλληνικὸν λαὸν δὲν ἐννοῶ αὐτόν, οἷον τὸ κατάρατον ἐκεῖνο ψήφισμα τὸν ὥρισεν, ἀλλ' οἷον ἐν μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων καὶ τῆς βοῆς τῶν μαχῶν ἡ ἀπὸ τοῦ Ἄστρους μεγάλη τῶν Ἑλλήνων συνέλευσις ἀνέγραφεν ἀνακηρύττουσα, ὅτι «*Ἕλληνες εἶναι πάντες οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν πάτριον ἔχοντες*».

Ἐργασθῶμεν λοιπὸν πρὸς μόρφωσιν τοῦ λαοῦ. Ἰδοὺ ὁ εὐγενὴς ἀγών, ὅστις ἔνδοξος διανοίγεται ἐνώπιον τῆς ἑλληνικῆς νεότητος. Ἐργασθῶμεν ὑπὲρ αὐτοῦ ὡς τέκνα του, ὡς ἀδελφοί του. Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὅ,τι ἔξοχον ἐν τῷ ἡρωϊσμῷ, ὅ,τι ὕψιστον ἐν τῇ σοφίᾳ εἶναι ἔργον αὐτοῦ. Ἡ Ἑλλὰς οὐδέποτε ἐμεγαλούργησε διὰ προνομιούχων τάξεων καὶ εὐγενείας, ἥτις ἀλλαχοῦ ὄντως ἐθνικὰς παρέσχεν ὑπηρεσίας. Μὴ παρίδωμεν τὸν ἰδιάζοντα τῷ ἔθνει ἡμῶν χαρακτῆρα.—Ἀπὸ Σωκράτους, τέκνου τοῦ λαοῦ, μέχρι Κανάρη τοῦ πτωχοῦ ναύτου, ἐκ τοῦ λαοῦ πάντοτε ἀνεφύησαν, ὡς ἀπὸ εὐανθοῦς κήπου καὶ οἱ ὁροθέται τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλοφυΐας καὶ οἱ ἡμίθεοι τοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ τῆς φιλοπάτριδος αὐταπαρνήσεως· αὐτὸς ἀπόβλητος ἐν τῇ χαρᾷ, προτάσσει πάντοτε τὸ στῆθός του ἐν τῇ δυστυχίᾳ καὶ θῦμα ἐθελούσιον πίπτει πρὸ τοῦ βωμοῦ τῆς ἐλευθερίας, ἀκάματος ἀλλὰ καὶ ἄγνωστος αὐτῆς πρόμαχος. Μὴ τὰ τεμένη τῶν φώτων, τὰ ἐθνικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, οἱ σύλλογοι, τὰ σχολεῖα, πάντα τέλος ταῦτα δὲν εἶναι ἔργα τοῦ ὀβολοῦ καὶ τῶν χειρῶν τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ; Αὐτὸς τῆς δουλείας

ὁ κύλινδρος, ὡς γραφικώτατα ἐρρέθη, ἐπ' αἰῶνας βαρὺς κυλισθεὶς ἐφ' ἡμῶν ταλαιπώρων δούλων, ἐξίσωσεν ἡμᾶς ἐν ἰσονομίᾳ συμφορᾶς καὶ ἐξουθενώσεως. Ἐγερθέντες λοιπὸν δὲν εἴμεθα πάντες λαός;

Καὶ ὅμως ἐν ᾧ οὕτως ἔχει, ἐν ᾧ προνομιοῦχοι τάξεις καὶ γένους εὐγένεια οὐδὲ πόρρωθεν ἐν Ἑλλάδι διαφαίνονται, αὐτὰ τοῦ λαοῦ τὰ τέκνα, μυηθέντα πως τῶν γραμμάτων, ἀποχωρίζονται ἀπ' αὐτοῦ μετὰ φρίκης καὶ ἢ ἄεργοι καὶ μηδὲν πράττοντες τὸ γενναῖον καὶ τὸ σκόπιμον ἐν τῇ ἀρνητικότητι ἐξαντλοῦνται, ἢ πως ἐργαζόμενοι καταγίνονται εἰς συγγραφὴν δοκιμίων, πρὸς ἀλλήλους μόνον ἀναστρεφόμενοι, ἀλλήλων θαυμασταί.

Καὶ ὁ πολὺς λαός, ὁ λαὸς ὁ ἐργάτης, ὁ βιομήχανος, ὁ λαὸς ὁ ἀθλητὴς τοῦ 1821, λαὸς ὁ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις τῶν θείων δραμάτων τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου δικαστής, ἵσταται μακρὰν πάσης διανοητικῆς τροφῆς, πάσης περὶ τῆς μορφώσεώς του μερίμνης παρηγκωνισμένος, ἀμαθής, ταλαίπωρος, ὡς ἄχρηστον σκεῦος ὑπὸ τῶν λογίων ἀπερριμμένος. Οὐδεὶς ἐνθυμεῖται αὐτόν, οὐδεὶς εἰμὴ ἐν τῇ στιγμῇ τῶν ἐκλογῶν, ὅπως τὸν διαφθείρῃ καὶ τὸν ἐξουθενώσῃ ἔτι μᾶλλον ἐξαγοράζων τὴν συνείδησιν αὐτοῦ. Καὶ ὅμως ὑβρισταὶ αὐτοῦ οὐδέποτε παυόμεθα ἐλεεινολογοῦντες τὴν ἀμάθειαν καὶ ἀνηθικότητά του, καὶ οἰκτείροντες, ὅτι τὰ ὕψιστα δικαιώματα ἐλευθέρου πολίτου μαργαρῖται πολύτιμοι ἐλευθερίας, ἐρρίφθησαν εἰς τὰ σκύβαλα... εἰς τὸν ὄχλον... ὡς ἀποκαλοῦμεν αὐτόν. «Οἴμοι!», λέγομεν νέοι ψευδεῖς Ἱερεμίαι, «τὰ ἅγια τοῖς κυσίν».

Καὶ ὅμως τίς ποτε ἡμῶν κατέβη πρὸς αὐτόν; Τίς τῷ ἔτεινε φιλίαν τὴν δεξιάν, ὅπως περισφίγξῃ τὴν τυλώδη, ἀλλὰ τιμίαν αὐτοῦ χεῖρα; Οὐδείς, οὐδείς.... Ἀλλ' ἡ σύγχρονος ἱστορία ἃς διδάξῃ ἡμᾶς ὅτι συμφορά, ἑπτάκις συμφορὰ εἰς τὰ ἔθνη, ἅτινα στρέφουν τὸ βλέμμα πρὸς τοὺς

λαοὺς μόνον ὅταν σημαίνωσιν δι' αὐτὰ αἱ ἔκτακτοι στιγμαὶ τῶν μεγάλων ἀγώνων. Δὲν θὰ εὕρωσι πλέον στήθη, ἐκεῖ ὅπου ἄφησαν τὰ ταπεινότερα πάθη ἀπολέμητα νὰ στήσουν τὴν ἕδραν των, δὲν θὰ εὕρωσι πλέον βραχίονας ἐκεῖ ἔνθα μετ' ἀδιαφορίας ἔβλεπον τὸν ἔσχατον ὑλισμόν, τὴν σκοτεινοτέραν κατάπτωσιν, εἰδεχθῆ φαγέδαιναν βόσκουσαν τὸ σῶμα τοῦ λαοῦ. Μακρὰν ἡμῶν τοιαύτη πολιτεία. Διασώσωμεν ἀπὸ τῆς ὀξυδώσεως τοὺς ἰσχυροὺς ἐκείνους μοχοὺς δι' ὧν ἀνεκινήθη καὶ ὑψώθη τὸ ἔθνος ἡμῶν. Μορφώσωμεν τὸν λαόν. Διδάξωμεν αὐτῷ τὴν ἱστορίαν τῶν παρελθουσῶν συμφορῶν του, τῶν χθεσινῶν ἀγώνων του. Διδάξωμεν αὐτῷ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ θρησκείαν, ἧς οἱ πρόγονοί του ἐγένοντο οἱ προνομιοῦχοι μύσται καὶ κήρυκες, καὶ ἥτις εἰς ἀντάλλαγμα τὸν περιεφρούρησεν ἀπὸ τῆς ἀπωλείας, τὸν διέσωσε, τῷ ἀπέδωκεν ἐλευθέραν ἐθνικὴν ὕπαρξιν. — Διδάξωμεν αὐτῷ τὰ ὑψηλὰ τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς διδάγματα, τῶν πατέρων αὐτοῦ τὰ μεγαλουργήματα, τοῦ μέλλοντος τὰς ἐλπίδας καὶ τὰ χρυσᾶ ὄνειρα· τὰ δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ τὰ καθήκοντα ἅτινα ἡ ἐλευθερία τῷ ἐπιβάλλει. — Καιρὸς εἶναι νὰ γνωρίσῃ ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅτι ἡ ἐλευθερία οὐδέποτε οὐδενὶ ἐπιτρέπει, ἵνα ἡ ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματος αὐτῆς χρησιμεύῃ ὡς προσωπὶς παθῶν, συμφερόντων ταπεινῶν, ὅτι ἡ ψῆφός του δὲν εἶναι ἐμπόρευμα κατακυρούμενον τῷ πλειοδοτοῦντι, ὅτι τὸ καθῆκον δὲν εἶναι φωνὴ ἧττον ἀπαραίτητος τῆς φωνῆς τοῦ δικαιώματος ἐν τῇ ἁρμονίᾳ ἐκείνῃ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου, τῇ καλουμένῃ ἐλευθερίᾳ· ὅτι σεμνῶς καὶ ἀνδρικῶς ταύτῃ χρώμενος ὀφείλει πάντοτε εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ τῶν πατέρων αὐτοῦ ἔργου νὰ ἀποβλέπῃ, τοῦτο νὰ ἔχῃ σύνθημα καὶ σκοπόν.

Ἂν ἄλλως πράξωμεν, ... Οἴμοι! Ὅταν καὶ οἱ τελευταῖοι τῶν τοῦ ἁγίου ἀγῶνος προμάχων πέσωσιν ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ ἀμειλίκτου χρόνου εἰς τὸν σκοτεινὸν τάφον, πρὸς ὃν

κεκμηκότες παλαισταὶ γιγαντωδῶν ἀγώνων βαδίζουσιν ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, ὅταν καὶ ἡ τελευταία ζῶσα φωνὴ ἡ ἐξερχομένη τοῦ στόματος τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων σβεσθῇ ὡς πανύστατος διαμαρτυρήσεως στόνος ἐν μέσῳ ἐρήμου ἐλπίδων ἐποχῆς, ὤ! τότε πλέον ὁ δύσμοιρος ἑλληνικὸς λαὸς θὰ γνωρίζῃ τὴν ἱστορίαν τῶν πατέρων του, τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος του, ὅσῳ καὶ τὴν τῶν παλαιοτάτων αὐτοῦ προγόνων.— Αὔλακας χαράττων διὰ τοῦ ἀρότρου, ἀναίσθητος θέλει πατεῖ καὶ συντρίβει βεβήλῳ ποδὶ ἀνεμόπληκτα λευκὰ ἡρώων ὀστᾶ· ποντοπορῶν ἀμέριμνος θέλει διασχίζει τὰ διαυγῆ τῆς Ἀμφιτρίτης κέλευθα χωρίς ποτε νὰ πιστεύῃ, ὅτι ταῦτα ἐκόχλασαν ἄλλοτε ἀποσβεννύοντα καὶ ῥοφῶντα ἐν τοῖς στέρνοις αὐτῶν ἀπηνθρακωμένους στόλους. Καὶ ὅμως κατὰ τὴν ὑψηλὴν περιφανοῦς φιλοσόφου κρίσιν, οἱ λαοὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ παρελθόντος διαβλέπουσι τὸ μέλλον καὶ ποδηγετοῦνται πρὸς αὐτό.

Ἡ ἐξακολούθησις τοῦ ἔργου τῶν πατέρων ἡμῶν ἔγκειται ἐν ἀγῶνι ἀναιμάκτου ἐθνικῆς ἀναπλάσεως. — Ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς τὸ ἔργον ἤρξατο ἀπό τινος. — Μὴ τὸ σεμνὸν τοῦτο σωματεῖον, ἐνῷ πρὸ ἐννέα ἐτῶν ἐν ἐποχῇ ἀκηδίας καὶ κοινωνικῆς νάρκης τινὲς τῶν συναδέλφων ἡμῶν, παιδία ἔτι τὴν ἡλικίαν, ἄνδρες τὴν καρδίαν, διεννοήθησαν νὰ χρησιμοποιήσωσι τὴν νεότητα, ἀποσπῶντα αὐτὴν ἀπὸ τοῦ πρώην ἀπράγμονος καὶ ἀνελευθέρου βίου, δὲν εἶναι μάρτυς ἀψευδὴς ἐνάρξεως τοιαύτης τινὸς σωτηρίου ἐποχῆς; Μὴ τὸ χθεσινὸν ἡμῶν ἔργον, ἡ τῶν προγεγραμμένων ὑπὸ τῆς τύχης παίδων τοῦ λαοῦ σχολή, ἐν ᾗ ἀπὸ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς καταστάσεως σώζονται τόσοι πτωχοὶ καὶ δύσμοιροι ἑλληνόπαιδες, δὲν ὑποδεικνύει τὴν τάσιν τῆς λογίας νεότητος πρὸς μόρφωσιν τοῦ Λαοῦ; Ὦ! ἀναπτύξωμεν, μυριαπλασιάσωμεν τοιαύτας ἐθνικὰς ἐνεργείας. — Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ἐλευθερία καὶ ἐλπίδες μελλούσης ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως δὲν δύναν-

ται νὰ λειτουργήσωσιν ἐν μέσῳ καρδιῶν ταπεινῶν, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀμαθοῦς, ἀλλ' ἀπαιτοῦσι δύναμιν συνειδήσεως βαθεῖαν, ἄκραν πρὸς τὸ καθῆκον ἐξοικείωσιν καὶ τὰς γενναίας καὶ ἀνδρικὰς ἐκείνας ἀναπάλσεις, αἵτινες τρέφονται καὶ ἀνθοῦσι παρὰ τοῖς λαοῖς καρποφόροι μόνον, ὅταν ῥιζοβολήσωσιν ἐν αὐτοῖς φῶς διανοητικῆς παιδεύσεως ἄπλετον, κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ μόρφωσις βαθεῖα. — Μόνη ἡ διανοητικὴ μόρφωσις, μὴ ἔχουσα ἐκ παραλλήλου συναρωγὸν καὶ ἐπίκουρον τὴν ἠθικήν, τὴν κοινωνικὴν τὴν πολιτειακήν, τολμῶ μετὰ θάρρους νὰ τὸ εἴπω, ὅτι ὀλεθρία πολλάκις καθίσταται, ἅτε πολλαπλασιάζουσα τῆς διανοίας μόνον τὰς δυνάμεις, εἰκῆ φερομένης πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν, ἄνευ τοῦ πηδαλίου καρδίας εἰς τὰς ὑψίστας τοῦ καθήκοντος ὑπαγορεύσεις μορφωθείσης. Ἡ τοιαύτη μόρφωσις, ἐν ᾗ μόνῃ διορῶ τὰς ἐλπίδας εὐτυχοῦς ἐθνικοῦ μέλλοντος, κατὰ μέρος μόνον ἐλάχιστον εἶναι ἔργον τῶν σχολείων. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνήκει εἰς τοὺς συλλόγους, εἰς τὰ σωματεῖα, εἰς τὰ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ βιβλία, εἰς τὴν ὑψηλὴν μεγαλοφρονοῦντος τύπου ἐπίδρασιν, εἰς τὰ γενναῖα σκηνῆς ἐθνικῆς διδάγματα.

Πρὸς τοιαύτην λοιπὸν αἱ ἐργασίαι ἡμῶν πᾶσαι ἂς τείνωσιν ἐνέργειαν. Τὰ πάντα πρὸς τὸν τοιοῦτον ἂς τείνωσι σκοπόν, τὸν μέγαν καὶ τὸν ἅγιον, τὴν ἀνάστασιν τῆς πατρίδος διὰ τῆς μορφώσεως μεγαλόφρονος λαοῦ.

Ἡ ποίησις ἐν πρώτοις, ἥτις πατρίδα καὶ ἐλευθερίαν, μόνον πατρίδα καὶ ἐλευθερίαν ἔψαλλε μέχρι τῆς χθές, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐθνικὴ δέον νὰ ἦναι. Ὁποία ἔξοχος Ἰλιάς, ὁ ἔνδοξος ἡμῶν ἀγών, πόσαι ἀνάριθμοι τραγῳδίαι, ὑψηλαὶ καὶ γενναῖαι, πᾶσα τῆς ἀναγεννήσεώς μας ἡ ἱστορία. Ἂν ὁ μέγας Αἰσχύλος ἀντὶ τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τῶν νέων ἀγώνων τὰ δαφνοκάλυπτα τρόπαια, ὢ! δεκαπλάσιος ἤθελεν εἶσθαι τὸ μεγαλεῖον. Καὶ ὅμως... σιγᾷ ἡ ἐθνικὴ σκηνὴ περιυ-

βρισμένη· ἡ δὲ λύρα δὲν ψάλλει εἰμὴ στόνους ἐρωτύλου ἀναιμίας !

Ἀλλὰ θὰ παρέλθωσι πάντα ταῦτα· θὰ τὰ συντρίψῃ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος ἡ λανθάνουσα μέν, ἀλλ᾽ ἰσχυρὰ ἀντίδρασις. — Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, ὡς ὁδοιπόρος μακρὰν μέλλων νὰ διανύσῃ τὴν ὁδόν, ἐπλανήθη ἐπί τινα χρόνον εἰς ἀτραποὺς σκολιὰς ἀγνώστους αὐτῷ· ἀλλ᾽ ἡ ὁδὸς ἐπανευρέθη καὶ ὁ ὁδοιπόρος χωρεῖ. Ἐλπίσωμεν λοιπὸν ὡς Ἕλληνες χριστιανοί, ἐν τῇ συμφορᾷ διδαχθέντες, εἰς ἐθνικὴν ἑνότητα, εἰς ἑλληνικὸν μεγαλεῖον.

Ἂν ὁ ἀγὼν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν λαῶν, ἂν τῶν ἐθνοτήτων ἡ ἀρχή, ἣν ἔφερον ἀνὰ στόμα οἱ ἰσχυροὶ μόνον, ὅπως χλευάσωσιν αὐτήν, εἶναι ἀρχαὶ ὑγιεῖς, στηρίζωνται ἐπὶ δικαίων ἐμφύτων παντὶ λαῷ, ὡς ἡ ἐλευθερία τῷ ἀτόμῳ, μὴ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι θέλουσι κρατήσει. Μὴ πτοῶσι τὰς καρδίας ἡμῶν τῶν κρατούντων τῆς σήμερον τὰ διαβούλια καὶ αἱ κατὰ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν ἀδυνάτων συνωμοσίαι· εἶναι αἱ τελευταῖαι συσπειρώσεις, οἱ πανύστατοι σφαδασμοὶ τῆς ὑλικῆς δυνάμεως παλαιούσης πρὸς τὴν ἰδέαν. Ἀλλ᾽ αὕτη εἶναι χείμαρρος ἀκράτητος· γεννᾶται ὡς ῥύαξ ταπεινός, κυλαρίζων ἐν ᾄσμασι κατ᾽ ἀρχάς, ὅστις ὅμως ὀγκοῦται τόσῳ ταχύτερον, ὅσῳ πλείονα τὰ προσκόμματα, ὅσῳ στενωτέρα ἡ κοίτη· μέχρις οὗ ἀφρώδης καὶ παταγῶν καὶ στροβιλίζων ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτοῦ δίνῃ πᾶν τὸ ἐμπόδιον, ἁπλοῦται μεγαλοπρεπὴς ἐπὶ τῶν πρώην ξηρῶν καὶ αὐχμηρῶν πεδίων, ἐναγωνίως προσδοκώντων τὴν ζωὴν ἀπὸ τῶν δροσερῶν αὐτοῦ ναμάτων.

Ἄνευ τῆς ἑδραίας ταύτης πεποιθήσεως, τῆς ἀδιασείστου πίστεως πρὸς τὸν θρίαμβον τῆς ἀληθείας, πῶς ἤθελεν δυνηθῇ οἱ μεγάλοι ἡμῶν πατέρες νὰ ὀνειρευθῶσιν ἐλαχίστην ἐλπίδος ἀκτῖνα βλέποντες ἑαυτοὺς πτωχούς, λησμονημένους,. . . τοὺς ἄρχοντας δὲ τῆς γῆς ὡς δαίμονας ὑποχθονίους χαλκεύοντας ἐν Λαϊμπὰχ τὴν ἀνίερον συμμαχίαν καὶ τὰς ἁλύσεις τῶν λαῶν; Μὴ ἀποθαρρυνώμεθα· τοῦ ἔαρος προηγεῖται ὁ παγερὸς βορρᾶς καὶ λείρια καὶ ῥόδα ἀνθοῦσιν ἐπὶ τῆς

πρώην πεπηγυίας γῆς. — Νεκρικὴ σινδόνη δὲν θέλει καλύπτει πάντοτε αὐτὴν ἀφυπνιζομένην ἤδη εἰς δοξολογίαν καὶ αἶνον. —

Πιθανὸν ἡμεῖς, τίς οἶδε· τὰ τέκνα ἡμῶν θέλουσι κλείσει τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκμηκότας, πρὶν ἢ ἡ χρυσίζουσα ἠὼς φωτίσῃ τὰ ὄρη; Ἀλλὰ μὴ ὦμεν ἐγωϊσταί· ἐρρέθη, ὅτι τῶν ἐθνῶν ὁ βίος δὲν μετρεῖται δι' ἐνιαυτῶν ἀλλὰ διὰ τῶν αἰώνων. Οἱ δὲ μικροί, οἱ εὐτελεῖς πήχεις, οὓς ἀποκαλοῦμεν μῆνας, αἰῶνας, ἐνιαυτούς, καὶ δι' ὧν ταπεινὰ καὶ ἕρποντα ὄντα προσπαθοῦμεν νὰ ἀναμετρήσωμεν τὸ ἄπειρον, εἶναι στιγμαί, ἧττον ἔτι, διὰ τὴν πάνσοφον ἐκείνην δύναμιν, ἐξ ἧς ἀπέρρευσεν ἡ ἀλήθεια. Ὅτε παιδίον ἔτι ἐμελέτων τὸν θεῖον τοῦ Χριστοῦ κώδικα ἐσκίρτησεν ἡ καρδία μου εἰς τὰ ἅγια ἔπη τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐλεύσει τῶν Ἑλλήνων, ὅτι «νῦν δεδόξασται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Ἔκτοτε διὰ τῆς πίστεως τῆς καρδίας ἤλπισα εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ λαοῦ, ὃν ὁ μέγας θεὸς ἐξελέξατο πρὸς διασάλπισιν ἀνὰ τὴν ἀνθρωπότητα τῶν θείων αὐτοῦ νόμων. Ἔκτοτε ἐπίστευσα, ὅτι οὐχὶ αἰωνία ἡ προγραφή, οὐχὶ διηνεκὴς ὁ θάνατος.

Ἂν οἱ χρόνοι ἡμῶν παρέλθωσι, πρὶν ἢ τὸ ἐθνικὸν ἔργον συντελεσθῇ, πορευόμενοι τότε πρὸς τὸν ψυχρὸν τάφον, ὡς ὁ γεωργὸς πρὸς τὴν καλύβην μετὰ τὸν κάματον τῆς ἡμέρας, ἀναμείνωμεν. Πολλοὶ ἴσως θέλουσι διαρρεύσει ἐνιαυτοί, πολλαὶ νύκτες σκοτειναὶ θέλουσι διαδεχθῇ σιωπηλὰς ἡμέρας. Ἀλλ' ἐλεύσεται ἡ ἡμέρα τοῦ ἀμυτοῦ· ἐλεύσεται ἡ ἡμέρα καθ' ἣν γλυκεῖα ἀπόπνοια ἐαρινοῦ ζεφύρου συρίζουσα μελωδικὴ ἐν μέσῳ τοῦ βόμβου τῶν ἐντόμων καὶ τοῦ θροῦ τῶν ἀρωματοφόρων θάμνων, θέλει φέρει εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν ἐναρμονίους τοὺς μυστηριώδεις τούτους φθόγγους «ἐγέρθητε, ἐπάρατε τοὺς ὀφαλμοὺς ἡμῶν κύκλῳ, ὅτι ἡ γῆ ἕτοιμος πρὸς θερισμόν» . . . Ὦ! τότε θὰ σκιρτήσωσιν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν, ὤ!

τὰ ἄψυχα τότε καὶ ψυχρὰ ὀστᾶ μας θέλουσι λάβει νεῦρα καὶ σάρκας. Παραστάται δὲ τῶν ἀγώνων τῶν τέκνων μας ἀόρατοι θέλομεν εὐλογεῖ τὰ ὅπλα των· θέλομεν κρατύνει τὸ σθένος αὐτῶν.

Νεότης Ἑλληνίς,

Καταστρέφων τὸν λόγον, δι' οὗ ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἑορτῇ ἀμυδρῶς ἐπειράθην νὰ σκιαγραφήσω τῶν ἀγώνων τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν πατέρων τὸ μεγαλεῖον, καὶ παρηγόρους ἀπὸ τοῦ μεγάλου παρελθόντος νὰ ἀντλήσω τὰς ἐλπίδας τοῦ ἐθνικοῦ μέλλοντος, πρὸς σὲ τέλος, ἀδελφὴ ἑλληνὶς νεότης, ἀπευθύνομαι. Πρὸς σέ, νέε χλοερὲ βλαστέ, γιγαντίου, ὑψιτενοῦς, αἰωνοβίου κορμοῦ, ὑπὸ τὰ εὐθαλῆ φυλλώματα τοῦ ὁποίου ἐδροσίσθη καὶ ἀνεπαύθη ἐπὶ αἰῶνας ἡ ἀνθρωπότης. Τὸ ἔργον τῆς ἀναστάσεως εἰς χεῖρας σοῦ κεῖται. Ἀπὸ τῆς ἀνδρικῆς σου καρδίας προσδοκᾷ ὁ ἑλληνισμὸς τοὺς μεγάλους ἐκείνους παλμούς, δι' ὧν ἀνυψοῦνται οἱ λαοί, δι' ὧν μεγαλουργοῦσι τὰ ἔθνη. — Τὸν ἐθνικὸν διασώζουσα χαρακτῆρα, τὰς παραδόσεις λατρεύουσα τοῦ ἔθνους, ἀπόσεισον ὑπερηφάνως τὸν μαρασμὸν καὶ τὴν νάρκην, τὴν ἔκλυσιν καὶ τὴν χαύνωσιν, ἣν ἐν σοὶ κατεργάζεται ξηρὸς ξένων ἐθίμων λίβας. Ἀγάπησον τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ καθῆκον, τὴν μόρφωσιν μεγαλόφρονος ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἔχουσα σύνθημα· τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἐν θρησκευτικῇ πίστει ἔλπιζε καὶ ἐπιδίωκε. — Τότε, ἀλλὰ μόνον τότε δύνασαι νὰ φέρῃς ἐπαξίως τὸ γλυκύ, τὸ θεῖον τοῦ Ἕλληνος ὄνομα, χωρὶς τοῦτο νὰ σὲ συντρίψῃ ὑπὸ τὸν πελώριον ὄγκον, ὑπὸ τὸ καταπληκτικὸν βάρος τῆς εὐγενείας του.

Ὅλον τοῦ ἔθνους σου τὸ παρελθὸν εἶναι περιφανὲς σχολεῖον θυσιῶν καὶ μαρτυρίων ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Θυσίας ἀπαιτεῖ καὶ παρὰ σοῦ τὸ παρόν· θυσίας καὶ ἐργα-

σίαν. Τὸ ἔργον μὴ ἀνάβαλλε. Ἡ σήμερον μόνη κεῖται ἐν χερσὶ σου· ἡ αὔριον....ἀνήκει εἰς τὰ σκοτεινὰ μυστήρια τοῦ ἀγνώστου.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι καρπὸς θυσιῶν· καρπὸς ἱδρώτων καὶ ἀγώνων καὶ αἱμάτων· οὐδέποτε ὅμως, οὐδέποτε, ἔργον ἐλέους ἢ γενναιοδωρίας, διότι, μὰ τὸ ἅγιον αὐτῆς ὄνομα, οὐδεμίαν ἤθελεν ἔχει τότε τὴν ἀξίαν.

Παρ' οὐδενὶ λαῷ ἡ λατρεία αὕτη καὶ τὸ θυσιαστήριον τῆς ἐλευθερίας συνεδέθη πρὸς τὴν θρησκευτικὴν πίστιν ἐν τοιούτῳ δεσμῷ ἀρρήτου ἁγιότητος, ὅπως παρ' ἡμῖν. Ὑπὸ τὸν ἀσπασμὸν λοιπὸν τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς πατρίδος, ὅπου γῆς καὶ ἂν εὑρίσκησαι, θέρμαινε, ζωογόνησον, ἀνύψωσον τοῦ λαοῦ τὴν καρδίαν μεγαλυνομένη ἐν τῇ μεγαλύνσει αὐτοῦ, διδάσκουσα, ἀλλὰ καὶ διδασκομένη παρ' αὐτοῦ διδάγματα ὑψηλὰ καὶ γενναῖα.

Ἑλληνὶς νεότης,

Ὁ ἀγὼν δὲν ἐπεράνθη·
Μὴ δεχθῆτε ἤθη ξένα.
Τῆς ἐλευθερίας τ' ἄνθη,
  Εἶναι δῶρα τοῦ θεοῦ,
Ποῦ αὐξάνουν φυτευμένα,
  Εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ λαοῦ.

Η ΕΛΛΑΣ ΕΟΡΤΑΖΟΥΣΑ

ΤΗΝ ΚΕ΄ ΜΑΡΤΙΟΥ

ΠΟΙΗΜΑ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ

Μνημόσυνον, ἢ ἑορτὴ τῆς λύρας ᾆσμα θέλει,
καὶ ἄνθη ἢ κυπάρισσος αὐτὴν νὰ στέψῃ μέλλει;
Τίς ἡ ἡμέρα; ὁ παλμὸς ὁ συγκινῶν τὰ στήθη
εἰς στεναγμὸν ἀπέληξεν ἢ εἰς χαρὰν ἐλύθη;
Ὠχρὰ δὲν κύπτει κεφαλὴ ἔμπρὸς ἐμοῦ πενθοῦσα,
δὲν θὰ στηρίξῃ κλαίοντα παρήγορος ἡ Μοῦσα.
Ἀλλ' οὐδὲ δίδ' εἰς τὰς μορφὰς κρυφὴ χαρὰ τὸ φῶς της
καὶ ἡ καρδία ἀγνοεῖ τὸ αἴσθημα ἐντός της·
μήτηρ τυφλή, τὸ τέκνον της γλυκὰ φιλεῖ, θωπεύει,
ἀλλὰ τοὺς χαρακτῆράς του, πτωχή, μόλις μαντεύει.
Ναί, ἀγνοεῖ τὸ αἴσθημα, πλὴν στέργει ἡ καρδία·
—τοιαύτη, φίλοι, ἑορτὴ ἀποκαλεῖτ' ἁγία!
Καθὼς τὸ τέκνον πρὸ πατρὸς τὸ γόνυ κάμπτει, κλίνει,
καὶ τὴν εὐχὴν αὐτοῦ ζητεῖ, ἡ δὲ στιγμὴ ἐκείνη
τοιαύτης ταπεινώσεως, εἶν' ὑπερηφανείας
στιγμὴ καὶ βλέμματος γοργοῦ καὶ τόλμης καὶ ἀνδρίας,
κ' ἰδοὺ εὐθὺς ἐγείρεται νὰ σπεύσῃ εἰς ἀγῶνα
μὲ ὅπλ' ἀνίκητα, εὐχὴν καὶ πίστιν, ταῦτα μόνα,

κ᾽ εἶν᾽ ἔνδοξος νικώμενος, ἀγέρωχος νικήσας,—
οὕτως ἁγία ἡ στιγμὴ αὐτὴ τῆς ἑορτῆς σας.
Ἀλλόκοτον τὸ αἴσθημα ἐλπίδος κ᾽ εὐσεβείας!
Τὸ θάρρος θλίβ᾽ ἡ προσευχὴ εἰς μνήμην τῆς ἀνδρίας,
δι᾽ ἧς πατοῦμεν ὄχι γῆν, ἀλλὰ σεπτὴν πατρίδα,
κ᾽ ἡ προσευχὴ ζωογονεῖ τὸ θάρρος, τὴν ἐλπίδα.
Οὕτως εἰς τὰς ἀγκάλας της μήτηρ τὸ βρέφος θλίβει,
ἀλλὰ μὲ γάλα, μὲ ζωὴν τὴν θλίψιν ἀνταμείβει.

Ὦ ἑορτὴ παράδοξος! Τριγύρω μας εἰκόνες·
ἑκάστη τούτων ἑκατὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγῶνες.
Καὶ ζῶσ᾽ εἰς κάθε βῆμά μας, εἰς κάθε λέξιν ζῶσι,
καὶ βλέπουσι κι᾽ ἀκούουσι, ἀλλ᾽ ὅμως φεῦ! δὲν δρῶσι.
Καὶ ἄν τι εἴπωμεν πικρόν, ἂν σφάλωμεν ἓν βῆμα,
δὲν θ᾽ ἀκουσθῇ κἂν νουθετοῦν τὸ πατρικόν των ῥῆμα,
οὐδ᾽ ἐπιπλήττουσα φωνὴ θὰ τείνῃ ἅμα χεῖρα,
ἐν ᾗ θ᾽ ἀναγνωρίσωμέν τὸν αὐστηρὸν σωτῆρα.
Οὐχί· ἡμεῖς ὁ ἔλεγχος εἰς ἑαυτοὺς θὰ ὦμεν·
τὰ σφάλματα ὀφείλομεν ἡμεῖς ν᾽ ἀνακαλῶμεν.
Κ᾽ ἕκαστος τούτων ἐν ἡμῖν νὰ βλέπῃ θέλει μόνος
πατέρας κ᾽ εὐσεβεῖς υἱούς, τρεῖς γενεὰς συγχρόνως.
Πᾶς μέγας πίπτων, γενεὰς ὀπίσω του ἀφίνει,
κ᾽ ἦσαν μεγάλ᾽ οἱ μάρτυρες πατέρες μας ἐκεῖνοι.
Κ᾽ ἡμεῖς, μεγάλοι ὀρφανοὶ ἐκείνων, ἂν τελῶμεν
τὴν ἑορτὴν εἰς μνήμην των, μὴ παῖδες πλέον ὦμεν.

Ἰδοὺ ὡραία ἑορτή! ἂν ἔτι δειλιᾶτε,
ἰδέτε τίνες ἑορτῆς τοιαύτης παραστάται!

Μὲ θάρρος ἀτενίσατε, τοιαύτη ὀπτασία
εἰς τοὺς μικροὺς ἀείποτε ὑπῆρξε σωτηρία.

Ὦ, τί ὡραία ἑορτή! τὸ παρελθὸν προβάλλει
μὲ τὴν λευκὴν σινδόνα του, μὲ τ' ἄγριά του κάλλη.
Αἰώνων ὅλων σύρουσιν ὀδύναι τρέμον βῆμα,
πᾶσα ὀδύνη κ' εἷς σταυρός, κάθε σταυρὸς καὶ μνῆμα,
καὶ κάθε μνῆμα ἥρωα καὶ μάρτυρα μᾶς στέλλει·
κι' ὁ κόσμος οὗτος ὁ νεκρὸς νὰ ἴδῃ τώρα θέλει,
ἐὰν καλῶς ἐπίστευσε, πιστεύσας, ὅτι μόνον
μνήμη σεπτὴ καὶ ἔνδοξος νικᾷ τὸν μαῦρον Χρόνον.
Θέλει νὰ ἴδῃ, ἂν αὐτὸ πιστεύουσιν ἀκόμα,
ὅσοι πατοῦν τοῦ τάφου των τ' ἁγιασμένον χῶμα,
καὶ εἶνε ἕτοιμοι κι' αὐτοὶ ἀντὶ θανάτου, μίαν
ν' ἀφήσουν εἰς τὰ τέκνα των ἀνάμνησιν γλυκεῖαν.
Τοῦτο νεκροὶ ἐγείρονται νὰ ἴδωσι μεγάλοι,
αὐτὸ παρηγορία των, καὶ δὲν τοῖς μένει ἄλλη.

Ἰδέτε, νέοι εὔτολμοι, καὶ μή, μὴ ὠχριᾶτε,
ἰδέτε τίνες ἑορτῆς τοιαύτης παραστάται.

Δι' ἰσχυρᾶς αὐτοὶ χειρός, ψυχῆς δὲ δὶς γενναίας,
ἀνέπλασαν Ἀνατολὴν καὶ ἔσπειραν ἰδέας
Τὴν δόξαν τῆς πατρίδος μας ὁπόταν διελάλουν,
ὡς σύντροφόν της τὴν αὐγὴν οἱ ξένοι ἀπεκάλουν,
κ' ἔλεγον, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἡ νέα ὁμοιάζει
πρὸς τὴν αὐγήν, καὶ ἡ αὐγὴ πρὸς ταύτην πλησιάζει,
ὡς δίδυμος πρὸς ἀδελφὴν ὁμοία ἀδελφή της.
Καὶ ἡ Ἑλλάς μας δι' αὐτῶν ἐγένετο προφῆτις·

διὰ φωτὸς ἐνέδυσε τὸ μέλλον τῶν λαῶν της
καὶ ἀνεπτέρωσ' ἑρπετὰς ἰδέας τῶν υἱῶν της.
Ἡ κόρ' ἡ ἡλιοκαής, ἡ ἄφοβος παρθένος,
ἡ στέργουσ' ἄρτον μελανόν δι' ἀρετὴν ἀσμένως,
ἐθέρισε διὰ χειρὸς αὐτῶν ἀπὸ αἰώνων
παιδείας στάχυς εἰς μακρὸν δουλείας τότε χρόνον.
Κ' αἴφνης ἠγέρθη Ἀθηνᾶ, ἀήττητος ὁπλῖτις,
«Ἀνοίξατε! ἀνοίξατε!» ἀντήχησ' ἡ φωνή της·
λόγχην κρατοῦσα ὥρμησεν, ἐξέτεινε τὴν χεῖρα
κ' εἰς νέους χρόνους ἤνοιξε τοῦ μέλλοντος ἡ θύρα.
Κόσμος νεκρὸς μὲ τὴν πνοὴν αὐτῆς ζητεῖ νὰ ζήσῃ.
Ἡ κόρη τρέχει· τίς αὐτήν, τίς πλέον θὰ κρατήσῃ;
Ἆ! ἔζη τότε δι' αὐτῶν· καὶ διὰ κόσμου νέου,
νέου ἡ πλάστιγξ ἔκλινεν ὑπὲρ αὐτῆς δικαίου.
Ναί· δι' αὐτῶν, ὧν αἱ σκιαὶ ἐνταῦθα νῦν πετῶσι,
ἠγέρθη αἴφνης ἡ Ἑλλὰς τοιαύτη τότε, τόση!

Ἰδέτε, μὴ ὠχροὶ λοιπόν. Ἂν ἧττον αὐτῶν ἦσθε
ἐγγὺς φωτός, ἐγγύτερον εἰς τάφους πλὴν δὲν κεῖσθε.

Ἀλλ' ὅμως τί; Ἀκούσατε. Ποία φωνὴ τὸ ᾆσμα
τῆς δόξης των διέκοψε; Ποῖον προβάλλει φάσμα,
καὶ ἄλαλον, τὴν σιωπὴν τὴν φρίκην ἐπιβάλλει,
ὥστε οἱ μὴ δειλοί εἰσιν ἀναίσθητοι μεγάλοι
κ' οἱ αἰσθανόμενοι δειλοί, κ' οἱ δυνατοὶ πονοῦσι;
Ἆ! αἱ σκιαὶ τὸ μέτωπον ἰδοὺ συνοφρυοῦσι.
Τίς εἶν' ὁ ἔλεγχος αὐτός; τίς λησμονεῖ, τίς σβύνει
ἐνώπιόν μας παρελθόν, καὶ ἴχνη του ἀφίνει,

ὢ φίλοι, γρῖφον ἄλυτον τοῦ μέλλοντός μας, φίλοι;
Ἡμεῖς; ἡμεῖς; Ἂς κινηθοῦν εἰλικρινῆ τὰ χείλη,
καὶ ἃς ὁμολογήσωσι τὸν ἔνοχον. Ἆ! φθάνει,
δὲν θ' ἀποθάνῃ εἷς αἰών, οὐχὶ δὲν θ' ἀποθάνῃ,
πρὶν ἄλλος νέος γεννηθῇ διάδοχος ἐκείνου,
καὶ δὲν θὰ λήξῃ ἑορτὴ τοιαύτη διὰ θρήνου.
Τί τὰς σημαίας ὡς στολὴν ἐθέσαμεν αἰθούσης,
κ' εἰκόνας μνήμης ἱερᾶς εἰς ὕμνους προκαλούσης
κατὰ γραμμὴν ἐθέσαμεν θανάτου ψυχροτέραν,
κ' εἰς μνήμην των ὡρίσαμεν μιᾶς νυκτὸς ἑσπέραν;
Δὲν εἶνε, ὄχ', ἡ ἑορτὴ τοιαύτη τῶν μεγάλων·
ζητεῖ ἐξομολόγησιν καὶ στῆθος ἀναπάλλον
ὑπὸ ἐλέγχου αὐστηροῦ παλμούς, ἀλλὰ δικαίου.
. . . .
Προδώσατε τὸν ἔνοχον, προδώσατε ἐκείνους,
οἵτινες θρυμματίζοντες, ὡσεὶ κενὰς λαγήνους
τὰ παρελθόντα, τρόπαια, βασάνους καὶ θυσίας,
νὰ παίξουν τῆς ἀμνήμονος, ψευδοῦς ἐλευθερίας
ζητοῦσι τὸ παιγνίδιον· οὐχὶ ἐκείνης, ἥτις
περίνους εἶνε, σκεπτική, φρουρὸς ἡμῶν ὁπλῖτις,
καὶ ἐπὶ τάφων κλίνουσα μαρτύρων ἐνθυμεῖται
πόσον βαρὺ μὲ ὄνομα τοιοῦτον νὰ κοσμῆται.
Ἡ μὲν αὐτῶν τὴν πατρικὴν ἀκούει διαθήκην
μεθύουσα, κ' ἐγείρουσα κατ' ἀδελφῶν της δίκην,
ἂν ἔστω καὶ ἐλάχιστον τοῦ πλούτου μέρος χάνῃ·
καὶ κράζει πέριξ της ἀργούς, δεικνύει τί λαμβάνει:
«Εὐοῖ! φωνάζει, ζήσωμεν! Εὐοῖ, ὁποῖα πλούτη!
οἵαν κραιπάλην θησαυροὶ παρέχουσι τοιοῦτοι!»
Ἡ δὲ θρηνεῖ τὰς ἀρετὰς πατρὸς νεκροῦ, καὶ βλέπει
τὸ τί ἀπώλεσεν, οὐχὶ τὸ τί τυχαίως δρέπει,
καὶ τοῦ πατρὸς ἀναπολεῖ τὰ τελευταῖα ἔπη.

Προδώσατε, προδώσατε τοὺς κόλακας τῆς ἄλλης,
πρὶν ἔλθῃ ἡ καταστροφὴ πολιτικῆς κραιπάλης,
πρὶν ἢ σχισθῇ, καὶ ὑϐρισθῇ μεγάλη ἱστορία,
πρὶν ἢ τοῦ ἔθνους μαρανθῇ ἡ γόνιμος καρδία
εἰς τόσα στήθη πάλλουσα, ποιοῦσα τόσους ζῶντας,
ἀναπτεροῦσα ἕρποντας λαοὺς καὶ φυτιῶντας.
Τίνες τοιαῦτα, ὦ Ἑλλὰς πατρίς μου, θ' ἀνεχθῶσι,
ὑπὸ τὰ βλέμματα λαῶν βαρβάρων, ὅσοι ζῶσι
φεῦ, διὰ τῶν ἀγώνων σου καὶ διὰ τούτων μόνον;
Προδώσατε, εἶνε καιρός. Καὶ μετ' ὀλίγον χρόνον
τὸ Μεσολόγγι χεὶρ οἰκτρὰ βαρβάρου θὰ ῥαπίσῃ.
Τοιαύτην ὕϐριν πρὶν ἰδῇ ὁ Ὄλυμπος κι' ὁρμήσῃ,
θ' ἁπλώσουν παραπέτασμα εὐρὺ τὰς ὄψεις κλεῖον,
οὗ ὄπισθεν ὁ ἥλιος ἀεὶ θὰ ἦνε δύων!
Καὶ γλῶσσαν ἄλλην, ἔθιμα καὶ ἤθη καὶ θρησκείας,
δὲν θὰ φωτίζῃ ἡ ἀκτὶς αὐτοῦ τῆς ἀληθείας.

Καὶ ὅμως ἑορτάζομεν τὴν μνήμην τῶν πατέρων,
κ' εἶρον ἡμᾶς χλευάζει ἓν πολιτικὸν συμφέρον
πάσης εἰκόνος ὄπισθεν· κ' εἰς πᾶσάν μας σημαίαν,
ἰδέτε εἴκοσι πτυχὰς κ' ὑπνώττουσαν ἰδέαν!
Οὐαί! ποῦ εἶν' οἱ νικηταί; ποῦ εἶν' αὐτῶν ἡ σπάθη,
νὰ μάθῃ πῶς παλαίουσι τὴν σήμερον πρὸς πάθη;
Καὶ τ' ὄνομά των θὰ σϐεσθῇ ἀπὸ τῆς ἱστορίας,
ἀφοῦ νεκροὶ δὲν δύναται ὑπὲρ τῆς φιλαρχίας,
ὑπὲρ παθῶν κ' ἐγωϊσμοῦ ἀργοῦ ν' ἀγωνισθῶσι.
Πολλοὶ εἶν' οἱ νεώτεροι, ἂς εἶν' ἐκεῖνοι τόσοι!

Πτωχοὶ τριγύρω μας λαοί! σεῖς ὅσοι μὲ θυσίας
ἐπλάσατε ἀλφάϐητον σεπτῆς ἐλευθερίας

κ' ἐδώκατε τῇ προσφιλεῖ Ἑλλάδι τὸ βιβλίον!
Πτωχοί, σᾶς κλέπτουν τὸν ἀγρόν, ἐφ' οὗ ἐκάμφθη σπεῖρον
τὸ πνεῦμα τόσων γενεῶν, τὸ πνεῦμα τῶν μαρτύρων.
Σᾶς ἀφαιροῦν ἀγῶνάς σας καὶ ἔργα, τὴν Ἑλλάδα!
μάτην ζητεῖτε κλέπτριαν ἐλπίδα καὶ φυγάδα.
Μάτην τὴν χώραν, δυστυχεῖς, τῶν κόπων σας ζητεῖτε,
ἥτις καὶ λόγος καὶ ἰσχύς, ψυχὴ ὑμῶν καλεῖται.
Ποῦ τώρα ἡ διδάσκαλος ἀκούεται φωνή της;
Δὲν εἶναι πλέον ἡ σεπτὴ ἐκείνη μας τεχνῖτις,
ἣν μέχρις Ἴστρου ἔβλεπε καθεὶς ἐργαζομένην
καὶ ἤλπιζ' εἰς τὸ ἔργον της κ' ἐκάλει ἐμπνευσμένην.
Τίς ἐνθυμεῖται τὴν στιγμὴν ἀκόμη τὴν ὑστάτην
τοῦ θνήσκοντος ἀγωνιστοῦ ζητοῦντος, φεῦ, εἰς μάτην
τὸ τοῦ θανάτου ἔλεος, μίαν ἀκόμ' ἡμέραν,
ἵνα τὸ ἔργον μας ἰδῇ κ' Ἑλλάδα εὐρυτέραν;
Ὁ μυριάκις θάνατον δεινὸν περιφρονήσας,
πῶς ἐφοβεῖτο νὰ ταφῇ ἐλευθερίαν στήσας!
Λοιπὸν δὲν εἶν' ὁ θάνατος, δὲν εἶνε θεία χάρις,
κι' ἂν ζῇ ἀκόμη, μάτην ζῇ ὁ γέρων μας Κανάρης;

Ἰδού, ἰδοὺ πῶς σβέννυται ἡ δόξα τῶν πατέρων
κ' εἰς ἑορτὴν ὠχρὰν θρηνεῖ ὁ ἐπιζῶν τις γέρων.
Ὤ, μὰ τὸ δάκρυον αὐτό, ὦ νέοι, φαντασθῆτε
ἐάν τις ξένος ἤρχετο νὰ εἴπῃ: «Ἀρνηθῆτε
τὴν δόξαν σας· μὲ ἐνοχλοῦν τ' ἀπομεινάριά σας,
ἀγῶνος ἐννεαετοῦς τὰ λείψανα τὰ ζῶντα,
καὶ αἱ εἰκόνες σας αὐταί, τὰ μάρμαρα σιγῶντα,
εἷς Ῥήγας μισητὸς ἐμπρὸς τοῦ πανεπιστημίου
καὶ εἷς Γρηγόριος ἐγγὺς εἰς μνήμην μαρτυρίου,

δι' ὃν χθὲς ἔτι ἔψαλλεν εἷς ψάλτης Πίνδαρός του,
μὲ βασιλεῖς καὶ μὲ λαὸν δακρύοντας ἐμπρός του·
μὲ ἐνοχλοῦν· καὶ δότε μοι αὐτά!» Ὦ, φαντασθῆτε
ὁποία λύσσα, ὄνειδος καὶ ὕβρις! Ἐγερθῆτε,
θὰ ἀνεκράζομεν ὁμοῦ. Ποτέ! ποτέ! ὢ φρίκη,
ποτέ! ὦ ξένε, ἂν εἰς σὲ ἡ δύναμις ἀνήκῃ,
ἀλλ' εἰς ἡμᾶς ὁ θάνατος, ἰσχὺς τοῦ ἀδυνάτου,
ὁ προφυλάττων ἔνδοξον μέλλον μὲ τὰ πτερά του.

Διότ' ἡ γῆ αὐτὴ ἐδῶ ὑπάρχουσα λυτρόνει·
νὰ ἦνε μόνον, κι' ἀνεκτοὶ καθίστανται οἱ πόνοι.
Ἔχ' ἱστορίαν ἀνοικτὴν πολύφυλλον ἐμπρός της,
ἐφ' ἧς ῥεμβάζ' ἡ πρόοδος, ὁ μέγας ἀναγνώστης.
Πλέ' ἡ Ἑλλὰς τὸν μέγαν πλοῦν, ἀπὸ τῆς ἀμαθείας
εἰς τὴν σοφίαν, καὶ ζητεῖ, ζητεῖ μετ' ἀγωνίας
νὰ εὕρῃ ὄχθην, ὅ,τι δὲ εὑρῇ αὐτή, εὑρέθη
διὰ τοὺς τόσους της λαούς, ὧν ὁδηγὸς ἐτέθη.

Πρὸ τοῦ κινδύνου κἂν αὐτοῦ μὴ πλέον δειλιᾶτε,
ἰδέτ' εὐτόλμως τίνες πλοῦ τοιούτου παραστάται!
Μὴ λησμονῆτε γέροντος ἀγωνιστοῦ τὸν στόνον,
ὅτι ὀλίγον ἔλαμψε τὸ ὄνειρόν του μόνον,
μὴ λησμονῆτ' ἐπιγραφὴν πλακῶν ἐπιταφίων
καὶ πρώτην, πρώτην θέσατε αὐτὴν εἰς τὸ βιβλίον,
ὅπερ μὲ αἷμα γράφομεν ἀγωνιστῶν ἀκόμα,
ἀφ' ἧς ἡ Κρήτη ἤνοιξεν εἰς φῶς τὸ δοῦλον ὄμμα
καὶ ἤλπισε κ' ἐστέναξε καὶ πάλιν ἠπατήθη.
Διώξατε τὴν ἄγνοιαν καὶ τὰ ἀργοῦντα πλήθη.

Ὁ μέγας οὗτος ἔνοχος, τυφλός, κωφός, ληστεύει
τῆς ἱστορίας θησαυρούς, τῶν νόμων ζῶσα χλεύη,
συντρίβων ἄπονος πατεῖ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων,
τὸ πᾶν δεσμεύει καὶ κρατεῖ, σμικρύνει τὸ σχολεῖον,
κλείει τὸ ἐργαστήριον· καὶ ἂν τὸ συνειδός του,
ὡς ὄφις χύνει παγετὸν καὶ ῥῖγός τι ἐντός του,
αὐτὸς τὴν ἱστορίαν μας εἰς φλόγας μεταβάλλει,
καὶ καίει ὅπως θερμανθῇ, πρὶν μείνῃ ἡ αἰθάλη.
Διώξατε τὴν ἄγνοιαν καὶ τὰ ἀργοῦντα πλήθη,
φατρίας, ταπεινότητας, τὰ πάθη τὰ εὐήθη,
τὴν πάλην τὴν μικροπρεπῆ· κ' ἐνώπιον ἐκείνων,
ὧν ἕκαστος ζῇ ἀληθῶς τὸν βίον μας ἀφίνων,
ἐνώπιον τῶν ἱερῶν αὐτῶν ἐδῶ εἰκόνων,
εἰπέτε, ὑποσχέθητε ἀντάλλαγμα ἀγώνων,
δι' ὧν θὰ στήσωμεν σεπτὸν τὸ μέγα των μνημεῖον.
Εἰπέτ' ἠνοίξαμεν παντοῦ τὰς πύλας τῶν σχολείων,
ἔχει τὴν στέγην ὁ πτωχός, τὸν ἄρτον ὁ δουλεύων,
εὑρίσκει ἔργον σήμερον ὁ ἔργον τι γυρεύων·
ἐκτίσαμεν εὐρὺν ναὸν μεγάλης ἱστορίας
καὶ πρὸ εἰκόνων ἀγρυπνεῖ τὸ φῶς ἐλευθερίας.
Τὸ δένδρον ἐφυτεύσαμεν ἐκεῖν' ὅπερ αὐξάνει,
ἐφ' ὅσον εἰς τὰς ῥίζας του συμπνίγεται ἡ πλάνη.
Τῆς ἀληθείας τοὺς καρποὺς προσμένομεν, ὡς φόρον
τῆς εὐλαβείας εἰς βωμὸν μαρτύρων γεννητόρων.
Εὗρεν ἡ πρόοδος ὁδόν, ὁρίζοντα μεγάλον,
ἀέρα εὗρε στῆθος πᾶν γενναίως ἀναπάλλον.
Ἐτέθη ἄνω ἡ Ἑλλὰς μεγάλη, μόνη, μία·
πρὶν φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος της νεκροῦται ἡ κακία.
Ἐσκάφ' ἡ κοίτη ῥεύματος προόδου ζωηφόρου
καὶ ἤρδευσε τὸ νᾶμά της ξηροῦ ἐκτάσεις χώρου.

Ἔμαθε πλέον ἡ Ἑλλὰς τὸ ἄδικον ποῦ κεῖται
καὶ ποῦ τὸ δίκαιον· καὶ νῦν ἰδοὺ διανοεῖται
τὸ μέλλον τῆς Ἀνατολῆς μ' ἓν ῥῆμα πῶς νὰ σώσῃ
κ' εἰς Σφίγγα τοῦ αἰνίγματος τὴν λύσιν πῶς νὰ δώσῃ.

—◦—

Ὦ γῆ ἀποκαλύψεων! κέντρον, ἐν ᾧ πᾶν μέλλον
εὑρίσκει τὴν αὐγὴν αὐτοῦ, ὦ φῶς μας ἀνατέλλον
ἄνω πληθύος πλανητῶν λαῶν δεδουλωμένων,
ὤ! ἔσο κ' εἰς τὴν αὔριον ὡς νῦν ἡγιασμένον.
Πῶς τις καὶ μόνον νὰ σκεφθῇ, ὅτι τὸ ἔργον τόσων
ἀνδρῶν προμάχων κ' ἐν σκιᾷ, ἀγώνων τόσων, ὅσων
μόνον τὸ φῶς τῆς πίστεως ἠμπόρει νὰ φωτίσῃ
τὰς μαύρας των, τὰς δουλικὰς ἡμέρας,—νῦν θ' ἀφήσῃ
νὰ μαρανθῇ ἡ ἡρωῒς Ἑλλὰς καὶ ἡ προφῆτις;
Μὴ εὐαγγέλιον χαρᾶς δὲν φθάνει ἡ φωνή της
μέχρι χωρῶν ἑλληνικῶν εἰσέτι ἀπωτάτων;
καὶ μὴ δὲν φθάνει εἰς αὐτὴν φωνὴ ἀπὸ περάτων;
Χθὲς ἔτ' ἡ βασιλὶς ἡμῶν παντοῦ, ὅθεν ἐπάτει,
μίαν Ἑλλάδα ἄφινε καὶ ἄλλη τὴν ἐκράτει.
Κ' εἷς βασιλόπαις ἔκπληκτος ἠρώτα: «πόσαι εἶνε
ὦ μῆτερ, αἱ Ἑλλάδες μας; Δάφναι κ' ἐδῶ, μυρσῖναι;»
Ὦ παῖ! πῶς δὲν ἠρώτησας καὶ πόσαι αἱ ὀδύναι; [1]

—◦—

[1] Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὸν ἐνθουσιασμόν, ὃν ἐν Τεργέστῃ, ἐν Βιέννῃ, ἐν Γαλαζίῳ, ἐν Βραΐλᾳ, πανταχοῦ διήγειρεν ἡ διάβασις τῆς Α. Μ. τῆς βασιλίσσης Ὄλγας μετὰ τῶν δύο βασιλοπαίδων, ὅτε μετέβη εἰς Ῥωσσίαν;

Ἑλλάς! λαμπρὰ ἡ τύχη σου· τὰ πάθη σ' ἀνυψοῦσι·
ἰδοὺ καὶ αἱ εἰκόνες των. Τίς πλέον δὲν θ' ἀκούσῃ
φωνὴν τοῦ μαρτυρίου σου, λαλοῦσαν πῶς αἱμάσσεις
δι' ὅλους ὅσους ἔπλασες, δι' ὅλους οὓς θὰ πλάσῃς;
Ἐγέρθητι, κλεινὴ πατρίς, καὶ πλήρωσον τὰ πλάτη,
πᾶς σου ἀγὼν ἐγκυμονεῖ, πᾶσά σου λύπη πλάττει.

ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ΤΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ

ΤΩι ΕΘΝΟΦΙΛΕΙ ΔΙΑΔΟΧΩι ΤΩΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ ΠΟΘΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩι

Α'.

Δὲ ξέρω πῶς εὐρέθηκα προχθὲς 'στὸ Φαληρέα,
Πῶχει γιὰ κρίνα κόκκαλα 'στὸ χῶμά του σπαρμένα,
Καὶ τάφο μεσ' 'στὴ μέση του στημένο σὰν σημαία·
Τάφο φτωχό, μὲ ἕνα δυὼ λιθάρια ῥαγισμένα·
Ψηλὸ σὰν τὰ αἰσθήματα ποῦ τρέφουν τὴν καρδιά μας,
Σὰν τὴν εὐγνωμοσύνη μας καὶ σὰν τ' ἀνάστημά μας.

Β'.

Δὲν τὸ πιστεύω νὰ βρεθῇ νὰ μ' ἐρωτήσῃ στόμα,
Ποῦναι τὸ μνῆμα, κ' εἰς αὐτὸ ποιὸς κοίτεται ἀκόμα.
Μ' ἂν ἦναι τόσο δύστυχος κἀνεὶς καὶ δὲν τὸ ξεύρῃ,
Ἐγὼ σημάδια νὰ τοῦ εἰπῶ ἀμέσως νὰ τὸ εὕρῃ.

Γ'.

Τὸ μνῆμα τοῦτο ποῦ γι' αὐτὸν εἶν' ἄγνωστο καὶ ξένο,
Εἶναι 'στὸ Φάληρο, κοντὰ 'στὸ θέατρο κτισμένο.

Δὲν εἶναι τρόπος 'στὴ μεριὰ αὐτὴ νὰ μὴν πηγαίνῃ...
Ἐκεῖ ποῦ φράγκα μάγισσα, γυναῖκα ξεσχισμένη
Γιὰ τὴν *Τραβιάτα* τὴ σεμνὴ εἰς τὴ σκηνὴ στενάζει,
Καὶ μεθυσμένο κι' ἄσεμνο τραγοῦδι ἀλαλάζει·
Μνημόσυνο ἀναίσχυντο ποῦ σὰν κατάρα φέρνει,
Ποῦ πέφτει σὰν ἀνάθεμα καὶ τέτοιο τάφο δέρνει!
Ἐκεῖ τὸ μνῆμα βρίσκεται, τὸ βλέπει κάθε χρόνο,
Καὶ τὸ νεκρό του κράζουνε *Καραϊσκάκη* μόνο...
Τ' ὄνομα τοῦτο ποῦ στεριὰ καὶ πέλαγο γυρίζει,
Εἰς τὴν Ἑλλάδα πῶς μπορεῖ αὐτὸς νὰ τὸ γνωρίζῃ!

Δ'.

Καταραμένα τὰ παιδιὰ καὶ τρισκαταραμένα,
Ποῦ τῶν πατέρων τὰ κορμιὰ ὑβρίζουν τὰ θαμμένα.
Ἄ, εἶναι τόσο φοβερό, τόσο μεγάλο κρῖμα,
Ὁ Βεΐκος, ὁ Νοταρᾶς ν' ἀκούῃ ἀπὸ τὸ μνῆμα
Τοῦ *Ριγολέττου* τὸ σκοπό...καὶ νὰ μοιρολογάῃ
Τὸ Δράκο, χεῖλος ἄσεμνο, 'στοῦ λάκκου του τὸ πλάϊ!
Βλέπεις, δὲν εἶχαν ἄλλη γῆ τὸ θέατρο νὰ χτίσουν,
Κ' ἐπῆγαν εἰς τὰ κόκκαλα ἐκείνων νὰ τὸ στήσουν.
Ὀλίγους τόπους τὰ καλὰ μᾶς ἔδοσαν σπαθιά τους,
Κ' ἐμεῖς τὴ γῆ διαλέξαμε ποῦ κρύβει τὰ κορμιά τους.
Καταραμένα τὰ παιδιὰ καὶ τρισκαταραμένα,
Ποῦ τῶν πατέρων τὰ κορμιὰ ὑβρίζουν τὰ θαμμένα!

Ε'.

Ἄχ, ὅταν βλέπω 'στὴ μεριὰ ἐκείνη τὴν ἁγία,
Τοῦ δρόμου τὰ μαζώματα ποῦ στέλνει ἡ Γαλλία,

Τὴ λύρα νὰ περιγελοῦν ποῦ μάγεψε τὸν ᾅδη·
 Καὶ ’στὴ *καλὴ Ἑλένη τους* σὰ βλέπω κάθε βράδυ
Τὰ παλληκάρια τοῦ Σεδάν, τοῦ Μὲτς τὴ νεολαία,
 Νὰ λὲν δειλὸ τὸν Αἴαντα, δειλὸ τὸν Ἀχιλλέα·
Νὰ παίζουν μ’ ὅ,τι ἅγιο, καὶ νὰ καταπατᾶνε
 Τὸν Ὅμηρο, ποῦ οἱ καιροὶ σκυμμένοι προσκυνᾶνε·
Ὁπόταν βλέπω ὅλ’ αὐτὰ νὰ τὰ χειροκροτοῦμε,
 Γιὰ’ κείνους δὲν ἀδημονῶ, γιὰ μᾶς μόνο λυποῦμαι.

Ϛ′.

—Σώπασε, Μοῦσα, σώπασε· σεβάσου τὴν ἡμέρα·
 Ἐστὴ πέτρα πάλι πήγαινε τοῦ Καραΐσκου πέρα,
Καὶ πὲς ἐκεῖ τί εἴδαμε μὲ τὸ χλωμὸ φεγγάρι,
 Καὶ τί ὠνειρευθήκαμε ’στὸ κρύο του λιθάρι.

Ζ′.

Ὡσὰν ἡμέρα ἔλαμπε ὁ γαλανὸς αἰθέρας·
 Ἦτον γλυκειὰ παραμονὴ ἐκείνης τῆς ἡμέρας
Ποῦ σήμερα γιορτάζομε καὶ προσκυνοῦμε ὅλοι·
 Τῆς Λαύρας μας ἡ λειτουργιά, τῆς Παναγιᾶς ἡ σχόλη.
Γεμάτος ἀπὸ ὄνειρα γλυκὰ καὶ περασμένα,
 Τὸ Φαληρέα διάβαινα μὲ μάτια δακρυσμένα,
Καὶ ’στὴ νεκρὴ καὶ ἥσυχη ἐκείνη πεδιάδα
 Ἀναστημένη ἔβλεπα καὶ πάλι τὴν Ἑλλάδα.
Τὴν ἔβλεπα· ’στὸ χέρι της ἐκράταγε μηλιόνι,
 Ζωσμένη δαμασκὶ σπαθὶ καὶ φουστανέλλα χιόνι·
Κλέφτου *τσαπράζια* βρόνταγαν ’στὰ στήθια τὰ δροσάτα,
 Καὶ ’στὸ ψηλό της τὸ κορμὶ ἀνέμιζε φλοκάτα.

Ἄ, νὰ τὴ βλέπατε καὶ σεῖς καθὼς ἐγὼ τὴν εἶδα,
  Τὴ νύχτα 'κείνη, ὅλη φῶς καὶ λάμψι τὴν πατρίδα,
Νὰ βλέπατε τί ἐμμορφιὰ ἡ μάνα μας τὴν ἔχει!
  Σ' ὅλη τὴ γῆ, ποῦ θάλασσα καὶ κῦμα περιβρέχει,
Ποιὸ ἄλλο γένος, ποιὸς λαὸς καὶ ποιὰ φυλὴ μεγάλη
  Ἔχουνε μάνα σὰν κ' ἐμᾶς, μὲ τέτοια ἅγια κάλλη;
Ἂς χύνουν τὸ φαρμάκι τους τὰ φείδι' ἀπὸ τὴ Δύση·
  Ἂς λὲν ὅ,τι κι' ἂν θέλουνε 'στὴ Λόνδρα, 'στὸ Παρίσι.
Ὅ,τι κι' ἂν λένε ἡ Ἑλλὰς θὰ ἦναι πάντα πρώτη,
  Ἢ μὲ τὸ φῶς ἐλεύθερη, ἢ σκλάβα μὲ τὰ σκότη,
Καὶ θὰ τὴ προσκυνήσουνε μιὰ μέρα καθὼς πρῶτα.
  Πάλι θὰ γίνουν βάρβαροι καὶ θὰ τοὺς δώσῃ φῶτα.

H'.

Ἄχ, ἦταν 'κείνη ἡ Ἑλλὰς ὁποῦ ἡ φαντασία
  Μοῦ ἔδειχνε, τοῦ Ζαχαριᾶ Ἑλλὰς καὶ τοῦ Ἠλία.
Μπαροῦτι μοσχοβόλαε τ' ἀθάνατο κορμί της,
  Καὶ σὰν θυμάρι τοῦ βουνοῦ ἐμύριζ' ἡ πνοή της.
Καὶ τόσο ἐπλανέθηκα, ποῦ ἔπεσα 'στὸ χῶμα
  Καὶ τὴν προσκύνησα χλωμὸς μὲ τὴ ψυχὴ 'στὸ στόμα.
Ἡ πλάνη μου σὰν πέρασε εὑρέθηκα σκυμμένος
  Ἐκεῖ ποῦ κοίτεται ὁ *γυιὸς τῆς Καλογριᾶς* θαμμένος.
Δὲν ἐπροσκύνησα *τσαμί*, δὲν ἔπεσα σὲ κρῖμα·
  Πάλι βωμός της ἦτανε τοῦ στρατηγοῦ τὸ μνῆμα.
Ὅμως βωμὸς χωρὶς ἀνθούς, χωρὶς μικρὸ λυχνάρι.
  Ἔχει τὸ λάδι ἀκριβὰ καὶ ποιὸς νὰ τοῦ τὸ πάρῃ;
Τὸν τάφο του 'στὴν ἐρημιὰ τὸν ἔσκαψαν οἱ φίλοι,
  Καὶ ποιὸς μπορεῖ τόσο μακρυὰ ν' ἀνάφτῃ τὸ καντήλι!
Ἕνα καντήλι, φίλοι μου, καὶ λίγο μόνο λάδι,
  Νὰ μὴ κοιμᾶτ' ὁ ἀρχηγὸς τὴ νύχτα 'στὸ σκοτάδι!

Θ'.

'Στὴ πεδιάδα π' ἀντηχεῖ τραγοῦδι πλερωμένο,
Παντοῦ τὸ μάτι ἔῤῥιχνα θολὸ καὶ δακρυσμένο,
Κ' ἐσκόνταβε σὲ κόκκαλα τὸ θλιβερό μου βῆμα,
Ποῦ τρίζαν μὲ παράπονο σὰν νὰ γυρεύαν μνῆμα.
Τοῦ ἀρχηγοῦ τους κύκλοναν τὸ ταπεινὸ λιθάρι,
Καὶ σωριασμένα, θλιβερὸ τὰ φώτιζε φεγγάρι.
Ἄταφα κοίτουνταν ἐκεῖ· πενῆντα τόσα χρόνια,
Βοριᾶς τὰ δέρνει σὰν περνᾶ, καὶ τὰ παγόνουν χιόνια,
Κ' οὔτ' ἕνα χέρι καὶ γι' αὐτὰ δὲ βρέθηκε ἀκόμα
Νὰ τοὺς χαρίσῃ μιὰ φουχτιὰ ἀπ' τὸ δικό τους χῶμα!
Γιὰ πές μου, Μοῦσα σπλαχνική, πές μου, θλιμμένη Μοῦσα,
Σὰν τί κοράκια νἄφαγαν τὴ λεβεντιὰ τοῦ Τούσα;
Ποιὸ ἀγριοποῦλι λαίμαργο, ποιὸ μαῦρο ἀγριοποῦλι
Τὸ Δράκο μας νὰ σπάραξε κι' ὠρφάνεψε τὸ Σοῦλι;
Καὶ ποιὸ γεράκι ἄσπλαγχνο 'στὰ στήθια τὰ πλατειά σου,
Γεῶργο Τζαβέλλα, νἄφαγε τὴ δυνατὴ καρδιά σου;
Ἄχ, κύτταζα τὰ κόκκαλα ποῦ ἦταν 'στὰ χορτάρια,
Τ' ἀγρίου δείπνου τὰ πικρὰ ἐκεῖν' ἀπομεινάρια,
Κ' ἐτρόμαξα, ὁ οὐρανὸς μὴν ὀργισθῇ κι' ἀνοίξῃ,
Καὶ 'στὴν ἀχάριστη γενιὰ ἀστροπελέκι ῥίξῃ...
Ὀλίγο χῶμα, φίλοι μου, ὀλίγο χῶμα μόνο,
Γιὰ τοῦ Φαλήρου τοὺς νεκροὺς χαρίστ' αὐτὸ τὸ χρόνο!

Α'.

Ἄχ, νὰ γυρίζαν οἱ καιροὶ ποῦ πέρασαν καὶ πάλι,
Καὶ τὴν Ἑλλάδα νἄβλεπα μὲ τ' ἅγια της κάλλη,
Βουνήσια, ἀπολίτευτη, ἁγνὴ Σουλιωτοποῦλα...
Πόσον ὡραία ἤτανε 'στὰ χρόνια της τὰ δοῦλα!
Δὲ βλασφημῶ· καὶ σεῖς κ' ἐγὼ κι' ὅλος ὁ κόσμος ξέρει,
Πῶς τότε κράτος ἤτανε τὸ κάθε της λημέρι·
Πῶς μὲ ταῖς ἁλυσίδαις της καλλίτερα χτυποῦσε,
Καὶ τοῦ Σουλτάνου τὰ χαρτιὰ μὲ βόλια τὰ γυρνοῦσε.
Πατοῦσε, 'σήκονε βοριᾶ· ἐβρόντ' ἀστροπελέκι,
'Στὴ φοῦχτα της σὰν ἔπιανε τὸ μαῦρο της τουφέκι,
Καὶ ἡ ματιά της ἄστραφτε ὡσὰν Λαμπρῆς λαμπάδα·
Ναί, τέτοια, τέτοια ἤθελα καὶ πάλι τὴν Ἑλλάδα!
Σκλάβα μ' ἐλεύθερο σπαθί, μ' ἀκοίμητο μηλιόνι,
Ἑλλάδα τοῦ Πετρόμπεη καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη.
Τί κρῖμα ποῦ διαβήκανε, 'κεῖν' οἱ καιροί, τί κρῖμα·
Ἂν ἡ πατρὶς ἐλεύθερο δὲν εἶχε τότε βῆμα,
Βῆμά της εἶχε τὰ βουνά, τὸν Ὄλυμπο, τὴν Ὄσσα·
Ῥητόρευε μὲ τὸ σπαθὶ καὶ ὄχι μὲ τὴ γλῶσσα!
Ἄ, τότε φιλελεύθερα δὲ διάβαζε βιβλία,
Γιατί τῆς ἔλεγ' ἡ σκλαβιὰ τί εἶν' ἐλευθερία.
Ἕνα βιβλίο μοναχὰ δὲν ἄφιν' ἀπ' τὸ χέρι,
Ὁπόταν ξεκουράζουνταν 'στὸ ἔρημο λημέρι·
Τὸ ἅγιο Εὐαγγέλιο· κ' ἐδιάβαζε μὲ πόνο
Τὰ *Πάθη*, τὴν *Ἀνάστασι*, αὐτὰ τὰ δύω μόνο.
Συχνὰ τὴ βλέπαν τ' ἄγρια παιδιά της νὰ μαζεύῃ,
Τοὺς κλέφταις, τοὺς ἁρματωλοὺς, καὶ νὰ τοὺς δασκαλεύῃ
'Στὴ θεία πίστι τοῦ Χριστοῦ.... κι' ἀκούγαν στηριγμένα
'Στὸ καρυοφύλλι, τὰ παιδιά, μὲ μάτια βουρκωμένα.

Μὲ τὸ τουφέκι κράτησε ἐκείνη τὴ Θρησκεία,
Ποῦ σήμερα περιγελᾷ νεκρὴ φιλοσοφία.
Ἄ, τότε πίστευαν· γι' αὐτό, γι' αὐτὸ καὶ μόνο, φίλοι,
Ἔκαμε τόσα θαύματα τὸ μαῦρο καρυοφύλλι·
Γι' αὐτὸ 'στοῦ Φώτου τὸ σπαθὶ οἱ Ἀρβανίταις ὅλοι
Ἐκάναν ὅρκο, καὶ γι' αὐτὸ 'στὰ Γιάννενα τὸ βόλι
Τοῦ Κατσαντώνη ἔπεφτε... γι' αὐτό, Βλαχάβα, μόνο,
Ἐπάσχισες βυζαντινὸ ν' ἀνασηκώσῃς θρόνο,
Καὶ σὰν πορφύρα γίνηκαν, γι' αὐτό, 'στὸ αἷμα μέσα
Τὰ ῥάσα τὰ κατάμαυρα τοῦ Διάκου καὶ τοῦ Φλέσσα!

Β'.

Μεσάνυχτα σημάδευαν τ' ἀστέρια 'στὸν αἰθέρα,
Καὶ τὸ ὀρνίθι ἔκραζε εἰς τὰ χωράφια πέρα,
Ὁπόταν ἄσπρο φάνηκε μέσ' 'στὰ πελάγη σχῆμα·
Ψηλὸ σὰν λεύκα φάντασμα ἐχώριζε τὸ κῦμα.
Ἀργά, ἀργὰ ἐδιάβαινε μὲ βῆμα λυπημένο,
Κ' ἐφαίνουνταν ἀπὸ μακρὺ ταξεῖδι κουρασμένο.
Κρατοῦσε λύρα· 'στὴν κορφὴ δάφνη παληὰ φοροῦσε,
Σὰν κοινωνιὰ τὸ αἷμά του ἀπὸ πληγὴ πηδοῦσε
Κ' ἡ θάλασσα κοκκίνιζε... Φύσα, βοριᾶ μου, φύσα,
Τὸ αἷμα σπρῶξε, φέρε το 'στὴν Ἀουστρία ἴσα,
Καὶ χύσου, κῦμα κόκκινο, καὶ πνίξε μοναχό σου,
Τὸ γύπα, π' ἄφησ' ὁ ἀϊτὸς μονόφτερο τοῦ Πρώσσου...
Τὸ φάντασμα παραίτησε τὸ ματωμένο κῦμα,
Κ' ἦλθε θλιμμένο κι' ἄφωνο 'στοῦ στρατηγοῦ τὸ μνῆμα.
Τὸ εἶδε, ἀναστέναξε, τὸ ξαναεῖδε πάλι,
Ἐνύτταξε τὰ κόκκαλα, τὸν κάμπο, τ' ἀκρογιάλι,
Κ' ἐθόλωσε, τὰ μάτια του τ' ἀθάνατα, τὸ δάκρυ·
Ἡ κεφαλή του ἔγυρε σὲ μιὰ τοῦ τάφου ἄκρη,

Κ' ἐσήκωσε τὴ λύρα του... τὴν ἴδια λύρα 'κείνη,
Ποῦ τὴν τουρκιὰ νὰ κοιμηθῇ ἀκόμη δὲν ἀφίνει.
'Ανατριχίασαν ἡ χορδαὶς γλυκὰ 'στὰ δάχτυλά του,
Κι' ἀπάνω τους ἐχύθηκε ἡ φλογερὴ καρδιά του
Σὰν 'στὸ μπαροῦτι ἡ φωτιά, σὰν ὁ βοριᾶς 'στὸ κῦμα,
Κι' ἀκούσθηκε πολεμικὸ κιθάρισμα 'στὸ μνῆμα.
Τί μελῳδία, τί σκοπὸς ποῦ ἤτανε· θαῤῥοῦσα,
Ὅτι τουφέκι ἄνοιξε καὶ πόλεμο γροικοῦσα.
Σὺ ἦσουν, Ῥήγα· γύρευες τοῦ Μάρτη τὰ λιοντάρια,
Κι' ἀντιλαλοῦσαν ἡ χορδαὶς «ὡς πότε παλληκάρια!»
Μόλις ἀκούσθη ὁ σκοπὸς κ' ἡ βροντερὴ φωνή του,
Ὁ Καραΐσκος ξύπνησε κ' εὑρέθηκ' ἄντικρύ του,
Χλωμός, μὲ ξέπλεγα μαλλιά, μὲ μάτια φλογισμένα,
Μ' ἐπανωφόρι κόκκινο, μὲ στήθια δασωμένα.
Κι' ἀνοίχθηκε ἡ μαύρη γῆ σὰν ἕνας μόνο λάκκος,
Κ' ἐβγῆκε τ' 'Αρχοντόπουλο, ὁ Βεΐκος, ὁ Δράκος·
Ὁ Τούσας ἐπετάχθηκε μαζῆ μὲ τὸν Τζαβέλλα,
Καὶ ἄσπρισε ἀπὸ νεκρὴ ὁ κάμπος φουστανέλλα!
Ὅσοι ἐβάσταξαν σπαθὶ κ' ἐρρίξανε τουφέκι
'Απ' τὸν καιρὸ π' ἀκούσθηκε 'στὴν Πόλι *τουμπελέκι*,
Ὅσοι 'στὰ ὄρη κοίτουνταν, 'στοὺς κάμπους καὶ 'στὸ κῦμα,
Ἁρματωμένοι ἐφθάνανε μὲ φτερωμένο βῆμα.

Γ.'

Ὁ Φῶτος μὲ τὸν Μπότζαρη τὸ Σοῦλι ὡδηγοῦσε·
Τοῦ Κατσαντών' ἡ κλεφτουριὰ τὸ βῆμ' ἀκολουθοῦσε.
'Ακολουθοῦσε ὁ Μοριᾶς τὸ Γέρο του καὶ πάλι,
Κ' ἡ Μάνη ὅλη φάνηκε μὲ τὸ Μαυρομιχάλη.
'Απὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς, ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα
Ἁρματωμένοι ἐφθάνανε νεκροὶ 'στὴν πεδιάδα.

Ὁ γυιὸς τ᾽ Ἀνδρούτσου ἔφερνε τὴ Ῥούμελη· θλιμμένος
  Ὀπίσ᾽ ὁ Γκούρας ἤρχουνταν, θολός, μετανοιωμένος...
Ὁ Ὑψηλάντης ἔσπασε τὴν ξένη ἁλυσίδα,
  Καὶ ἦλθε μὲ τ᾽ ἀδέλφια του νεκρὸς κἂν στὴ πατρίδα.
Τρακόσιοι νειοὶ τὸν κύκλοναν καὶ τὸν ἀκολουθοῦσαν·
  Σημάδια εἶχαν νεκρικὰ κι᾽ ὁλόμαυρα φοροῦσαν.
Μὲ τὸ Δρακούλη πρόβαιναν καὶ Σοῦτσό τους· παρέκει
  Τοῦ Ὀλυμπίου ἔρριχνε ἀκτίναις τὸ τουφέκι,
Καὶ τοῦ Φαρμάκη τὸ σπαθί, μαζῇ του, στ᾽ ἀκρογιάλι
  Ἀπὸ τοῦ Σέκου ἤρχουνταν τὸ μοναστῆρι πάλι.
Περπατήσιαὶς ἀκούσθηκαν ἀπὸ τὸ μαῦρο δάσος·
  Τοὺς Μακεδόνας ἔφερνε ὁ γέρο-Καρατάσσος.
Τὴν Ὕδρα ὁ Μιαούλης μας· ταὶς Σπέτσαις ἀμαζόνα,
  Ἡ Βουβουλίνα, ἔτρεχε σὲ δεύτερο ἀγῶνα,
Καὶ τὰ Ψαρὰ μὲ τὸ χλωμὸ ἐφθάνανε φεγγάρι,
  Καὶ ὅπου ἔβλεπαν φωτιὰ ἐφώναζαν «Κανάρη....»
Ἄ, πόσους εἶδα ἥρωας εἰς τὴ γλυκειά μου πλάνη·
  Μαζῇ μὲ τοὺς φιλέλληνας κι᾽ ὁ Μπαύρον ἐφάνη,
Μ᾽ ἁρματωσιὰ παλληκαριοῦ καὶ μ᾽ ὄψι ἀναμμένη·
  Μεγάλη λύρα ἤρχουνταν σὲ λύρα ἁγιασμένη!
Τρικούπη, ποῦ τὸν ἔκλαψες μιὰ μέρα, ἐσὺ πάλι,
  Τὸ χέρι πρῶτος τοὔδοσες νεκρὸς ᾽στὸ περιγιάλι.

Δ′.

Καὶ τὸ τραγοῦδι τὸ γλυκὸ ἀκολουθοῦσ᾽ ἀκόμα,
  Κ᾽ ἕνας δὲν ἔμεινε νεκρὸς ᾽στοῦ τάφου του τὸ χῶμα.
᾽Στὴν πεδιάδα ἔβλεπα καὶ τὸ Μαυροκορδάτο·
  Ἐκεῖνο τὸ ἴδιο βάσταγε πιστόλι του γεμάτο,
Ποῦ εἶχε ὅταν ἔσχισε τὸ στόλο τοῦ Μπραΐμη....
  Καὶ ὁ Κωλέττης ἤρχουνταν μαζῇ μὲ τὸ Ζαΐμη.

Ἡ ἄσπρη φουστανέλλα τους σμιγμένη κυματοῦσε,
Κ' ἡ Ῥούμελη μὲ τὸ Μοριᾶ χεροπιαστὰ περνοῦσε.
Ἀπὸ τὴ μαύρη φάνηκε κι' ὁ Μελιδόνης Κρήτη.
Εἶδα τὴ γοργοκίνητη ματιὰ τοῦ Κυβερνήτη·
Ἀπ' τοὺς Μανιάταις ἔσερνε μακρυὰ τὰ βήματά του,
Καὶ εἶχε τὸν Νικηταρᾶ καὶ Μεταξᾶ κοντά του.
Κ' ἔβλεπ' ἀκόμη τ' ἄτυχα ἐκεῖνα παλληκάρια,
Ὁποῦ τὰ κράζουνε *Λαό*, τῆς λήθης τὰ σφαχτάρια,
Ποῦ φτιάνουν μὲ τὸ αἷμά τους τὸν Μπότζαρη, τὸ Διάκο,
Καὶ πέφτουνε σ' ἀγνώριστο νὰ κοιμηθοῦνε λάκκο....
Μέσα σ' ἐκείνους ἔβλεπα πατέρα μου, κ' ἐσένα!
Τὸν Ὑψηλάντη κύτταζες μὲ μάτια θολωμένα,
Γιατὶ τὸν εἶχες ἀρχηγὸ 'στοὺς Μύλους μιὰν ἡμέρα.
Ἄχ, τί νυχτιὰ ποῦ ἦτανε· ἀπ' τὰ βουνὰ τὰ πέρα
Ἤρχουνταν, ἤρχουνταν νεκροί.... μικροί, μεγάλοι, ὅλοι
'Στὴ λειτουργιὰ τῆς Λαύρας τους, 'ς τῆς Παναγιᾶς τὴ σχόλη.
Γύρω, τριγύρω στέκουνταν 'σταὶς πέτραις, 'στὰ θυμάρια,
Καὶ δακρυσμένοι ἄκουγαν. «Ὡς πότε παλληκάρια...»

E.'

Καθὼς ὅταν τὰ σήμαντρα τῆς προσευχῆς χτυποῦνε,
Τὸ στρῶμα οἱ καλόγεροι ἀφίνουν καὶ ξυπνοῦνε,
Καὶ τρέχουνε 'στὴν ἐκκλησιὰ μὲ πόθο τοῦ κυρίου·
Κ' οἱ φοβεροὶ καλόγεροι ἐκεῖνοι τοῦ Μαρτίου
Ἀφίναν, ὅσοι εἴχανε, τὰ μνήματα τὰ κρύα,
Τὴ λύρα σὰν ἀκούσανε τοῦ Ῥήγα τὴν ἁγία!

Ϛ.'

Βουλοῦσ' ἡ γῆ καὶ σύννεφο σηκόνουνταν ἡ σκόνη,
Τὸ βῆμα σὰν ἀκούσθηκε τοῦ Λάμπρου τοῦ Κατσώνη.

Κουρσάρος καὶ ἁρματωλός, δελφίνι καὶ ξεφτέρι,
  Ἐστὴ μέση εἶχε δαμασκὶ καὶ πέλεκυ 'στὸ χέρι.
Κι' ὁ Νικοτσάρας φάνηκε· τὸ δαμασκί του εἶδα,
  Ὁποῦ 'στὸ Πράβι χώρισε σὲ δυὼ τὴν ἁλυσίδα.
Τουφέκι συνωνόματο τὸ χέρι σου κρατοῦσε,
  Χρῆστο Μηλιόνη, καὶ τουρκιὰ τὸ μάτι σου ζητοῦσε·
Κι' ἀπὸ μακρυὰ σταυρόνουνταν μὲ ταραχὴ μεγάλη
  Τοῦ Χατζῆ-Χρήστου τ'ἄλογο μὲ τοῦ Χατζῆ-Μιχάλη.
Ἦλθε μὲ τὴ σημαία του κι' ὁ Γερμανὸς ἀκόμα,
  Ποῦναι γεμάτη οὐρανὸ κ' ἔχει τὴ λάμψι χρῶμα....
Καὶ μέσα 'στὸ στρατόπεδο τῶν λιονταριῶν ἐκεῖνο,
  Εἶδα χλωμὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Κοραῆ, σὰν κρίνο.
Ἐβίαζ' ὁ γέρο-Περραιβὸς τ' ἀδύνατό του βῆμα,
  Καὶ μὲ τὸ Ξάνθη του μαζῆ ἐπήγαινε 'στὸ μνῆμα.
Καὶ μοναχό, σὲ μιὰ γωνιά, καὶ παραπονεμένο,
  Τὸν Ὄθωνά μας ἔβλεπα καὶ πάλι τὸν καϋμμένο.
Ἀπὸ τὴ γῆ ποῦ σκοτεινὴ τὸν εἶχε ῥίξει μοῖρα,
  Τοῦ Ῥήγα μέσ' 'στὸν ὕπνο του τὸν 'ξύπνισε ἡ λύρα,
Κ' ἦλθε κ' ἐκεῖνος.... κι' ἄκουγε μὲ μάτια βουρκωμένα·
  Ὅμως κοντὰ δὲν πήγαινε, δὲν ἔσμιγε κανένα....
Ἔβλεπε τὰ στρατεύματα ἐκεῖνα τοῦ θανάτου,
  Κ' ἐσυλλογᾶτο μιὰ φορὰ πῶς ἦτανε δικά του.
Σώπασε, Μοῦσα, σώπασε· μὴ συννεφιάζεις πάλι·
  Θ' ἀνοίξῃ γιὰ τὸν Ὄθωνα ἡ γῆ μας τὴν ἀγκάλη,
Τὰ ξωρισμένα κόκκαλα μιὰ μέρα νὰ τὰ θάψῃ,
  Καὶ εἰς τὸ μνῆμά του κερὶ τὸ χέρι μας θ' ἀνάψῃ!

Ζ.'

Τοὺς πεθαμμένους ἔβλεπα, ἀκίνητος, μπροστά μου,
  Καὶ δυνατὰ 'στὰ στήθια μου χτυποῦσε ἡ καρδιά μου.

Ἀναστημένη ἔβλεπα καὶ πάλι τὴν Πατρίδα·
  Τοὺς ἥρωας ποῦ πρόφθασα παιδάκι, ξαναεῖδα!
Εἶδα τοῦ Γρίβα τὴ ματιά, τὸν πυργωτὸ Γκρηζιώτη,
  Τὸ Βάσσο, τὸν Νικηταρᾶ κοντὰ στὸ Γαρδικιώτη.
Ματιαὶς ἀϊτῶν, στήθια πλατειά, κορμιὰ πλατάνια εἶδα,
  Πιστόλαις μέσ' 'στὸ μάλαμμα, σπαθιῶν γερτὴ λεπίδα.
Εἶδα τὸν Κώστα Μπότσαρη, τὸν Κίτσο τὸν Τζαβέλλα·
  Εἶδα τοῦ Χατζῆ-Πέτρου μας τὴν ἄσπρη φουστανέλλα.
Τοῦ Μακρυγιάννη τὸ κορμὶ στηλόνετο μπροστά μου,
  Καὶ τοῦ Πλαπούτα τ' ἅρματα καμάρον' ἡ ματιά μου.
Ὅλους ἐκείνους ἔβλεπα ποῦ γνώρισα· κι' ἀκόμα
  Τὸ Μήτσα μας, ποῦ σκέπασε προχθὲς τὸ μαῦρο χῶμα.
Τὴ λεβεντιὰ τῆς Ῥούμελης καὶ τοῦ Μοριᾶ τὰ κάλλη
  Ἐχόρτασε τὸ μάτι μου, καὶ ξαναεῖδα πάλι
Ἐκείνους ποῦ ἐλάτρευσα, ἐκείνους ποῦ λατρεύω,
  Καὶ μεσ' 'στὰ κοιμητήρια τὴ νύχτα τοὺς γυρεύω.
Τί νὰ σᾶς πῶ; Δὲν ἠμπορῶ, δὲν ἠμπορῶ νὰ ζήσω
  Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια, καὶ γι' αὐτὸ τὸ μάτι ῥίχνω πίσω,
Καὶ μὲ τὸ Νικοτσάρα ζῶ, μιλῶ μὲ τὸ Μιαούλη,
  Καὶ μὲ τὸ νοῦ ἀκολουθῶ τὸν Μπότσαρη 'στὸ Σοῦλι!...
Ποιὸς ξέρει ἂν δὲν ἔζησα κ' ἐγὼ σὲ ἄλλα χρόνια,
  Ἂν ἔτρεχα κλεφτόπουλο 'στῆς Λιάκουρας τὰ χιόνια,
Ἀνίσως ἔφερνα νερὸ τοῦ Ζήδρου 'στὸ λημέρι
  Καὶ μὲ τὸ Δίπλα γύριζα καμμιὰ φορά; ποιὸς ξέρει
Ἀνίσως ἤμουν ψυχογυιὸς τοῦ Ῥήγα μπιστεμμένος,
  Κ' ἐκράταγα τὴ λύρα του σὰν ἦταν κουρασμένος;
. . . .

II.'

'Στὸ μνῆμα σὰ 'ξημέρωσε εὑρέθηκα μονάχος,
  Χλωμὸς σὰν νεκρολούλουδο, ἀκίνητος σὰ βράχος,

Κ' ἡ κεφαλή μου ἔγερνε 'στ' ἀδύνατά μου στήθια·
"Ονειρα ἤτανε αὐτὰ ποῦ εἶδα ἢ ἀλήθεια;
Καὶ οἱ νεκροὶ καμμιὰ φορὰ ἀληθινὰ ξυπνᾶνε!
'Ανίσως ἦταν ὄνειρο, εὐλογημένο νἆναι.—
'Στὴν πόλι τότ' ἐγύρισα τὸ ἄσκοπό μου βῆμα,
Κ' ἐμπρός μου πάντα ἔβλεπα τοῦ στρατηγοῦ τὸ μνῆμα,
Κι' ἄκουγα πάντα, ἄκουγα 'στὰ δέντρα, 'στὰ λιθάρια,
"Ενα τραγοῦδι, μιὰ φωνή· «Ὡς πότε παλληκάρια».

"Εγραφον ἐν Μεγάροις τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1874.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ.